

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

Ilona Koski
Emma Luukkanen

MUN OIKEUDET, KEHO JA RAJAT – Seksuaalikasvatusopas kou-
lun työntekijöille

Opinnäytetyö
Joulukuu 2020

OPINNÄYTETYÖ
Joulukuu 2020
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijät
Ilona Koski, Emma Luukkanen

Nimeke
MUN OIKEUDET, KEHO JA RAJAT – Seksuaalikasvatusopas koulun työntekijöille

Toimeksiantaja
Pyhäselän koulu

Tiivistelmä

Seksuaalikasvatus on niin seksuaali- kuin ihmisoikeus. Ihminen tarvitsee seksuaalikasvatusta kaikenikäisenä. Laadukkaasta seksuaalikasvatuksesta nuori saa sopivaa tietoa itselleen riippumatta omasta minäkuvastaan ja seksuaali-identiteetistään. Hyvä seksuaalikasvatus vähentää virheellisiä luuloja, kiusaamista ja syrjintää sekä lisää suvaitsevaisuutta. Seksuaalikasvatuksessa olisi tärkeää nostaa keskeisimmiksi asioiksi minäkuva, tunteet sekä oma identiteetti.

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Pyhäselän koulun kanssa. Opinnäytetyön prosessi eteni konstruktivistista mallia mukaillen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää Pyhäselän koulun seksuaalikasvatusta monipuolisemmaksi ja nykyistä laajemmaksi huomioiden seksuaalisuuden eri osa-alueet. Tavoitteena oli tarjota ammatillinen työväline Pyhäselän koulun ammattilaisille seksuaalisuuden monipuoliseen läpikäymiseen. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi opas, jossa käsitellään seksuaali-identiteettiä teorian tiedon ja harjoitteiden avulla.

Palautteen perusteella oppaan uskotaan olevan hyödyllinen. Opas toimii työvälineenä, jonka osioita hyödyntämällä ja muokkaamalla työntekijä pystyy käymään seksuaali-identiteettiä helpommin läpi nuorten kanssa. Jatkokehitysmahdollisuuksina on esimerkiksi oppaan harjoitteiden muokkaaminen ja työstäminen, teemojen yksittäinen painotus, nuorien ja vanhempien osallistaminen sekä sosiaalisen median hyödyntäminen seksuaalikasvatuksessa.

Kieli
suomi

Sivuja 50
Liitteet 2
Liitesivumäärä 2

Asiasanat

seksuaalisuus, seksuaali-identiteetti, seksuaalikasvatus, nuoret

THESIS
December 2020
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Authors
Ilona Koski, Emma Luukkanen

Title
My Rights, Body and Boundaries – a Sex Education Guide for School Employees

Commissioned by
Pyhäselkä School

Abstract

Sex education is both a sexual right and a human right. People of all ages need sex education. Quality sex education provides adolescents with appropriate information, regardless of their own self-image or sexual identity. Good sex education also reduces misconceptions, bullying and discrimination as well as increases tolerance. The most important things in sex education should be the self-image, emotions, and one's own identity.

This functional thesis was implemented in collaboration with Pyhäselkä School. The process of the thesis was based on the constructivist model. The purpose of the thesis was to develop sex education of Pyhäselkä School to be more diverse and broader considering different aspects of sexuality. The aim was to provide a professional tool for the professionals of Pyhäselkä School to go through sexuality diversely. The end result of this thesis was a guide that deals with sexual identity through theoretical knowledge and exercises.

Based on the feedback, the guide is believed to be useful. The guide serves as a tool which allows an employee to develop and modify its sections in order to go through sexual identity more easily with young people. Possibilities for further development include, for example, editing and developing the exercises in the guide, possible emphasis on individual themes, participation of young people and their parents, and the use of social media in sex education.

Language

Finnish

Pages 50

Appendices 2

Pages of Appendices 2

Keywords

sexuality, sexual identity, sex education, adolescents

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Seksuaalisuus.....	6
2.1	Seksuaalioikeudet.....	7
2.2	Seksuaalinen väkivalta ja häirintä.....	8
3	Seksuaali-identiteetti.....	10
3.1	Nuoren itsetunto	12
3.2	Minäkuva murrosikäisellä	13
3.3	Sosiaalinen media ja nuoret.....	14
4	Seksuaalikasvatus	16
4.1	Seksuaalikasvatuksen standardit.....	17
4.2	Seksuaalikasvatus koulussa	18
4.3	Seksuaalikasvatuksen eettiset periaatteet	20
5	Aiemmat tutkimukset.....	21
6	Opinnäytetyön toimeksiantaja, tarkoitus ja tavoite	22
7	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat.....	23
7.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	23
7.2	Tiedonhankintamenetelmät.....	24
7.3	Konstruktivistinen malli	27
8	Opinnäytetyön prosessi	28
9	Tuotoksen kuvaus ja arviointi.....	31
10	Johtopäätökset	34
11	Pohdinta.....	39
11.1	Luotettavuus ja eettisyys	41
11.2	Oppimiskokemukset ja ammatillinen kasvu	44
11.3	Hyödynnettävyys ja jatkokehitys	46
	Lähteet.....	48

Liitteet

Liite 1	Sähköpostihaastattelun saatekirje
Liite 2	Sähköpostihaastattelun kysymykset

1 Johdanto

Seksuaalinen hyvinvointi on tärkeä osa nuoren kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä terveyttä. Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on tarjota nuorelle riittävästi taitoja ja tietoja, jotta hän voi tehdä valintoja koskien omaa seksuaalisuuttaan. Tunne siitä, että nuori pystyy itse toimimaan itseään koskevissa päätöksissä sekä omissa asioissaan, vaikuttaa hyvän seksuaalisen itsetunnon rakentumiseen. Seksuaalikasvatus antaa nuorelle mahdollisuuden pohtia seksuaalisuuden moninaisuutta sekä omia seksuaalisuuteen liittyviä asenteitaan ja arvojaan. Myös nuoren seksuaalioikeudet on keskeistä ottaa esille seksuaalikasvatuksessa. Seksuaalisuutta koskevissa asioissa tärkeää on arvostaa ja kuunnella nuorta sekä keskustella ja pohtia yhdessä. (Santalahti 2018.)

Toiminnallisen opinnäytetyömme aiheena on nuorten seksuaalikasvatuksen tukeminen painottuen seksuaali-identiteettiin. Työn tarkoituksena on kehittää Pyhäselän koulun seksuaalikasvatusta monipuolisemmaksi ja nykyistä laajemmaksi huomioiden seksuaalisuuden eri osa-alueet. Tavoitteena puolestaan on tarjota ammatillinen työväline Pyhäselän koulun ammattilaisille seksuaalisuuden monipuoliseen läpi käymiseen. Opinnäytetyön tuotoksena syntyy opas, jossa käsitellään seksuaali-identiteettiä muun muassa harjoitteiden avulla. Oppaan tavoitteena on toimia ammatillisena työvälineenä, eikä niinkään valmiina opetusmateriaalina.

Opinnäytetyömme tietoperusta rakentuu seksuaalisuudesta, seksuaali-identiteetistä, seksuaalikasvatuksesta sekä aiemmin tehdyistä tutkimuksista. Työtämme ohjaa konstruktivistinen malli, joka mahdollistaa työn muokkaamisen ja jatkuvan arvioinnin prosessin aikana. Lisäksi avaamme työssä käytettyjä menetelmällisiä valintoja sekä prosessin etenemistä. Ennen johtopäätöksiä käsittelemme tuotoksen kuvausta ja sen arviointia. Lopuksi pohdimme työn luotettavuutta ja eettisyyttä, omaa ammatillista kasvuamme sekä tuomme esiin tuotoksen jatkokehitysideoita.

2 Seksuaalisuus

Seksuaalisuus on syntymästä asti ihmisissä oleva ominaisuus. Seksuaalisuuteen liittyy tärkeänä osana se, miten yksilö kokee sukupuolisuuden sekä sen, miten häntä on kohdeltu. Mielenkiinto toisen kehoa kohtaan vaatii ensin kiinnostuksen omaa kehoa kohtaan. Tästä kiinnostuksesta syntyy seksuaalinen halu ja tarve saada jaettua nautintoa sekä seksuaalista läheisyyttä. Seksuaalinen halu on merkittävä motiivi suhteiden solmimiseen. Seksuaalisuus mahdollistaa rakastamisen, rakastetuksi tulemisen sekä turvallisuuden kokemukset. Kaikessa seksuaalisuuteen liittyvässä on oleellista olla ilman häpeää, pelkoja sekä syyllisyyttä, silloinkin kun ollaan kontaktissa toiseen ihmiseen ja omaan itseensä. Suhtautumisen omaan sekä toisen kehoon pitäisi olla arvostava ja kunnioittava. Tärkeää on kuunnella omia sekä toisen tunteita, ilmaista niitä ja antaa toiselle mahdollisuus niiden ilmaisemiseen. (Sandberg 2010, 31–32.)

Lapsuuden seksuaalisuuteen liittyy ulkoista sekä sisäistä ihmettelyä, uteliaisuutta, tutustumista omaan kehoon, läheisyyden opettelua ja huolenpidon, lohdun sekä mielihyvän kokemuksia. Lasten seksuaalisuus on avointa ja estotonta leikkiä, hauskanpitoa, nautintoa sekä suojelun tarvetta. Nuoruusvuosina seksuaalisuuteen tulee mukaan herkkä kokemus keskeneräisyydestä ja yksityisyydestä, nopeasti haavoittuva ja muuttuva kehonkuva sekä halu hankkia kokemuksia jaetusta seksuaalisuudesta. Tähän aikaan liittyy suuria tunteita, riskialttiutta, virhearviointeja, mahdollisia pettymyksiä sekä tarvetta suojeluun, tietoon ja seksuaaliterveyspalveluihin. (Cacciatore 2006, 205.)

Seksuaalisuus on koko ajan olemassa ja se on erottamaton, olennainen osa ihmisyyttä. Se on olemista, ei tekemistä, vaikka se luokin tarpeen toimia. Seksuaalisuus on voimavara, joka edistää positiivisesti elämää. Se pyrkii ihmisten lähentymiseen nautinnon tunteiden ja hyvän tekemisen kautta. Kaikenikäisillä seksuaalisuus on voima, jonka avulla ihminen tavoittelee ihmisuhteessa lähentymistä ja hellyyttä sekä oman kehon mielihyvää. Seksuaalisuus kehittyy portaittain, yksilön fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen kehityksen osina tai rinnalla. Tämän vuoksi seksuaalista kehitystä ei tulisi irrottaa erilleen muusta kehityksestä

sekä kasvusta, eikä seksuaalikasvatuksen tulisi olla irrallaan muusta kasvatuksesta. (Cacciatore 2006, 205.) Seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen kehitykseen liittyvät kysymykset alkavat monimutkaistua sekä laajentua teini-ikään siirryttäessä. Nuori osoittaa seksuaalisuutta kohtaan uutta uteliaisuutta, eikä sitä kannata aikuisen pelästyä. (Honkanen 2017, 33.)

Seksuaalisuus siirtyy nuorilla pian nuoren omalle vastuulle. Yksityiskohdat nuoren seksuaalisista kokemuksista eivät kuulu enää vanhemmille vaan heidän vastuullaan on palvelujen sekä tiedon tarjoaminen. Aikuisten ei pitäisi tunkeutua nuoren seksuaalisuuteen vaatimalla avoimuutta, sillä se voi rikkoa nuoren yksityisyyden rajoja. Aikuisen tulee arvostaa nuoren hämmennystä sekä ujoutta ja sallia vetäytyminen esimerkiksi yhteissaunasta. Nuorille pitää kertoa heidän oikeuksistaan, jotta nuori pystyy itse puolustamaan omia oikeuksiaan. Tärkeää on tehdä nuorelle selväksi, että hänellä on aina oikeus kieltäytyä kaikesta, mikä liittyy seksuaalisuuteen. Oleellista on myös tukea nuorta ottamaan haltuun oma seksuaalisuutensa sekä kertoa hänelle, että kaikilla on oikeus edetä omassa tahdissaan omassa seksuaalisuudessaan. (Cacciatore 2006, 224.)

Seksuaalisuutta voidaan käsitellä identiteetin ja minäkuvan osina. Minäkuvan ja identiteetin pohtiminen korostuu murrosiässä, sillä keho muuttuu nopeasti lapsesta aikuiseksi. Nuori tarvitsee tässä vaiheessa jatkuvaa tukea aikuisilta ja hänelle tulee antaa mahdollisuus tutkia rauhassa omia arvojaan ja kehoaan. Kun suunnitellaan seksuaalikasvatusta, tulee siinä varata riittävästä aikaa identiteetin, itsetunnon sekä minäkuvan pohtimiselle. Siinä korostuu samalla myös moninaisuuden ja erilaisuuden sietämisen oppiminen. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 79.)

2.1 Seksuaalioikeudet

Seksuaalioikeudet ovat ihmisoikeuksia. Oikeuksilla tarkoitetaan tietoista ja vastuullista vapautta päättää asioista, jotka liittyvät omaan seksuaalisuuteen ilman väkivallan uhkaa tai painostusta. Seksuaalioikeuksien toteutuminen nähdään

keskeisenä asiana ihmisen tasapainoisen elämän ja hyvinvoinnin kannalta. (Ihmisoikeusliitto 2020.) Oikeuksien toteutuminen on myös turvattu lainsäädännöllä (Ilmonen & Korhonen 2015, 7). Esimerkiksi Suomen perustuslaissa (731/1999) kerrotaan, että ilman hyväksyttävää perustetta ketään ei saa asettaa eri asemaan muun muassa iän, sukupuolen, uskonnon tai vakaumuksen perusteella. Lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti, ja heille on annettava mahdollisuus vaikuttaa itseensä liittyviin asioihin heidän kehitystasonsa huomioiden. Myös sukupuolten välisestä tasa-arvoa on edistettävä yhteiskunnallisessa toiminnassa. (Suomen perustuslaki 731/1999.) Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoituksena on syrjinnän ehkäiseminen sekä yhdenvertaisuuden edistäminen. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) edistää tasa-arvoa naisten sekä miesten välillä ja estää syrjintää, joka perustuu sukupuoli-identiteettiin, sukupuoleen tai sukupuolen ilmaisuun.

Seksuaalioikeuksiin lukeutuu oikeus määrätä omasta kehostaan sekä oikeus toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan kunnioittaen samalla muiden oikeuksia. Seksuaalioikeudet kattavat oikeudet omaan seksuaalisuuteen ja tietoon siitä, oikeuden suojella itseään, oikeuden seksuaaliterveyspalveluihin ja yksityisyyteen sekä oikeuden näkyä ja vaikuttaa. Nämä oikeudet kuuluvat kaikille ihmisille riippumatta heidän sukupuolestaan, terveydentilastaan, etnisestä taustastaan tai seksuaalisesta suuntautumisestaan. Seksuaalioikeuksille ei ole olemassa vain yhtä määritelmää, vaan ne käsittelevät monipuolisesti elämän osa-alueita, jotka liittyvät seksuaalisuuteen. (Ihmisoikeusliitto 2020.)

2.2 Seksuaalinen väkivalta ja häirintä

Seksuaalinen väkivalta loukkaa yksilön yksityisyyttä ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Väkivallanteossa rikotaan luottamus, joka kuuluu keskeisesti turvallisuuden tunteeseen. Seksuaalisuuden loukkaaminen on erityisen traumatisoivaa, koska siinä loukataan koko ihmisyyttä. Seksissä teot tuottavat mielihyvää ja ovat vapaaehtoisuuteen perustuvia, kun taas väkivallassa teot aiheuttavat pelkoa ja ovat usein voiman- ja vallankäyttöä. Henkilö ei välttämättä uskalla pyytää tai hakea apua, koska seksuaaliväkivallan aiheuttama häpeä ja syyllisyys lisäävät

salailua. Väkivallan uhriksi joutumisen erityisessä riskissä ovat sateenkaarinuoret sekä vammaiset lapset ja nuoret. Ajattelutapa, jossa erityisryhmät nähdään puolustuskyvyttöminä sekä ei-seksuaalisina lisää haavoittuvuutta. Ajattelutavan seurauksena seksuaalikasvatus ei välttämättä tavoita näitä nuoria tai pahimmassa tapauksessa se voidaan evätä heiltä kokonaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020a.)

Seksuaalisen väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön käsitteitä käytetään usein seksuaaliväkivallasta puhuttaessa. Termeillä viitataan väkivallan kokemuksen tai teon olevan seksuaalinen, vaikka se ei uhrin näkökulmasta sitä ole. Häirintä, joka kohdistuu seksuaalisuuteen tai sukupuoleen voi esimerkiksi olla eleitä, ehdotuksia tai katseita, jotka henkilö kokee ahdistavina ja epämiellyttävinä. Ne vaikuttavat kielteisesti henkilön turvallisuuden ja koskemattomuuden tunteeseen sekä luovat pelkoa ja hämmennystä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020a.) Tasa-arvolain mukaan seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan luonteeltaan ei-toivottua seksuaalista käytöstä joko sanallisesti, sanattomasti tai fyysisesti. Käytöksellä tarkoituksellisesti loukataan yksilön fyysistä ja henkistä koskemattomuutta luomalla halventava, uhkaava, nöyryyttävä, ahdistava tai vihamielinen ilmapiiri. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.) Seksuaalinen häirintä liittyy usein sukupuoleen perustuvaan häirintään (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020b).

Tasa-arvolain mukaan sukupuoleen perustuvalla häirinnällä puolestaan tarkoitetaan ei-toivottua käytöstä liittyen yksilön sukupuoleen, sukupuolen ilmaisuun tai sukupuoli-identiteettiin. Tämä käytös ei ole seksuaalista, mutta sillä tarkoituksellisesti loukataan yksilön fyysistä ja henkistä koskemattomuutta luomalla halventava, uhkaava, nöyryyttävä, ahdistava tai vihamielinen ilmapiiri. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.) Sukupuoleen perustuva häirintä voi näyttäytyä esimerkiksi halventavana nimittelynä, joka kohdistuu henkilön sukupuoleen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020b). Tasa-arvolain mukaan (609/1986) sekä seksuaalinen häirintä että sukupuoleen perustuva häirintä ovat syrjintää. Kaikki henkilön häiritsevänä kokema toiminta voi olla häirintää tai seksuaaliväkivaltaa. Turvattomuutta ja traumoja voivat aiheuttaa myös ne puheet ja teot, jotka eivät yllä rikoslain rangaistuskriteereihin. (Terveyden ja hyvinvoinnin

laitos 2020a.) Lapsiin kohdistuvalle seksuaaliväkivallalle on Rikoslaisissa (39/1889) useita eri nimikkeitä, kuten esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen ahdistelu, lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta sekä raiskaus.

3 Seksuaali-identiteetti

Identiteetti vastaa kysymyksiin ”mikä ja kuka olen”. Identiteetti liitetään tunnistettavaan kategoriaan sekä ryhmään kuulumisesta, kun vastataan edellä mainittuihin kysymyksiin. Seksuaali-identiteetillä taas tarkennetaan tätä identiteettimääritelmää, koska sen avulla täsmennetään nimenomaan seksuaalisten kokemusten ja tunteiden sekä seksuaalisen käyttäytymisen monenkirjavuutta. (Salonen 2008, 271.) Suurimmalla osalla on seksuaali-identiteetistään jonkinasteinen käsitys murrosikänsä mennessä, vaikka se vakiintuu usein vasta varhaisaikuisuudessa (Santalampi 2017). Seksuaali-identiteetit ovat henkilökohtaisia, mutta samalla myös yhteiskunnallisia, historiallisia sekä sosiaalisia, sillä niiden avulla kerrotaan sijoittumisesta tiettyyn paikkaan ja aikaan. Esimerkiksi nykypäivän mahdollisuus ja mielekkyys nimetä itsensä homoksi tai heteroksi kertoo sen, että seksuaali-identiteettikategoriat ovat muodostuneet merkityksellisiksi sekä tunnistettaviksi kulttuurissamme. (Salonen 2008, 272.)

Identiteetit ovat monitasoisia, ja ne muokkautuvat sosiaalisten tilanteiden eläessä. Monet voivat kokea vaikeaksi rakentaa myönteistä sekä omaa koettua identiteettiä, sillä käsitteet seksuaalisesta suuntautumisesta sekä sukupuolesta ovat olleet arvosidonnaisia moraalisesti. Esimerkiksi ennen homoseksuaalisuus on määritelty synniksi. On myös voinut olla haasteellista samaistua joihinkin ihmisryhmiin seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolituntemuksen perusteella, koska joillakin ihmisryhmillä ei ole ollut ollenkaan sosiaalista näkyvyyttä ja tiettyistä ihmisryhmistä on ajateltu hyvin kielteisesti. (Nissinen 2012, 14–15.) Sukupuoli-identiteetti on henkilökohtainen ja sen avulla voidaan määritellä käsitys omasta sukupuolesta. Sukupuoli-identiteetti ei rajaudu ainoastaan kahteen juridi-

seen sukupuoleen, eikä syntymässä määritelty sukupuoli välttämättä vastaa ihmisen sukupuoli-identiteettiä. Ihminen voi yksilötasolla itse määritellä oman sukupuolensa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2020b.) Monet eri palaset rakentavat sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin. Oman identiteetin muodostavat muun muassa elämäkokemusten, seksuaalisten halujen, kehon, mielen, mieltymysten, ympäristön vaikutuksien sekä omien päätöksien summat. Painotukset näiden osa-alueiden välillä ovat yksilöllisiä, ja niihin vaikuttavat oman itsensä lisäksi ulkoapäin tuleva suvaitsevaisuus tai paine. (Honkanen 2017, 301.)

Identiteettiin sisältyvät oma ihmisarvo sekä kyky antaa parastaan ja puolustaa rajojaan. Seksuaali-identiteetti voidaan ajatella kaksitasoiseksi. Persoonallinen identiteetti rakentaa ensimmäisen tason, ja siihen liittyvät ymmärrys sekä kokemus omasta seksuaalisesta kiinnostuksesta ja mieltymyksistä, omasta sukupuolesta sekä omista arvoista ja tarpeista. Toisessa tasossa puolestaan keskeistä on yksilön sosiaalinen identiteetti, jonka muodostaa ajatus siitä, mihin ihmisryhmiin ihminen kokee kuuluvansa omien ominaisuuksiensa perusteella. Näihin tasoihin liittyvät myönteiset kokemukset sekä tuntemukset ovat tärkeitä itsetunnon kannalta. Molemmat näistä identiteeteistä muovautuvat vuorovaikutuksesta yksilön sekä häntä ympäröivien yhteisöjen välillä. (Nissinen 2012, 14–15.)

Seksuaali-identiteettikategorioilla voidaan kuvailla ihmisten sosiaalisia suhteita tai heidän biologisia taipumuksiaan (Salonen 2008, 266). Parhaimmillaan sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden merkityssuhde säilyy pysyvästi, ja ne luotaavat ihmisen kokemusmaailmassa syvälle. Positiiviset sosiaaliset vuorovaikutustilanteet rakentavat ihmisen eheyttä, muodostavat siltoja ihmisten välille sekä lisäävät luottamusta toisiin ihmisiin. Tällainen merkityssuhde voi olla esimerkiksi opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutussuhde. On tyypillistä, että opettaja toimii myös oppilaalle monessa suhteessa eräänlaisena sosiaalisena mallina, johon oppilas pystyy samaistumaan. Jotkut oppilaat ovat sosiaalisille vaikutuksille herkempiä, joten heidän koulutyötään sekä keskittymistään saattavat häiritä negatiiviset vuorovaikutustilanteet. Negatiivinen vuorovaikutus voi syntyä esimerkiksi koulukiusaamisesta. Koulukiusaamistapahtuman merkityssuhde on usein oppilaalle sisäisenä tapahtumana traumaattinen, ja sillä voi olla oppilaan sosiaalisiin suhteisiin iso vaikutus. (Kauppila 2005, 76–77.)

Parinkymmenen viime vuoden aikana seksuaali-identiteettien kirjo on laajentunut. Seksuaalisuuden moninaisuuden nousu näkyvämmäksi on saanut aikaan sen, että heterosta on alkanut muodostua oma erityinen sekä erillinen identiteetti lesbo- ja homokategorioiden tapaan. Nykyään on yleistä keskustella esimerkiksi sitä, mitä tarkoittaa olla umpihetero, puolihetero tai tavallinen hetero. Tällainen kulttuurinen keskustelu muodostaa uudella tavalla rajoja seksuaalisuuden normaaliudesta, ja se koskettaa erityisesti lapsia sekä nuoria, jotka opettelevat löytämään oman paikkansa maailmassa, joka pursuaa seksuaalipuhetta. (Salonen 2008, 266–267.)

Seksuaalisella suuntautumisella tarkoitetaan yleensä sitä, kenestä tai keistä ihminen viehättyy, keihin hän rakastuu tai kenen kanssa henkilö harrastaa seksiä. Seksuaalinen suuntautuminen koostuu eri osioista, kuten mieltymyksestä, käytännöstä ja identiteetistä. Oman seksuaalisen suuntautumisen käsite ei ole pysyvä, sillä se voi muuttua ajan myötä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2020b.) Seksuaalinen suuntautuminen asettuu seksuaali-identiteetin tapaan jatkumolle eikä sitä voida nähdä joko tai -ilmiönä (Santalahti 2017). Kaikki ihmiset lukeutuvat seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden alle. Henkilöt, joiden seksuaalinen suuntautuminen eroaa heteroseksuaalisuudesta, lukeutuvat usein seksuaalivähemmistöihin. Näitä ovat esimerkiksi homot ja lesbot, aseksuaalit, intersukupuoliset sekä transihmiset. Vähemmistönäkökulman korostamisen välttämiseksi on tärkeää käyttää eri ryhmien täsmällisiä termejä niistä puhuttaessa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2020b.)

3.1 Nuoren itsetunto

Itsensä arvostaminen on tärkein prosessi ihmisen itsetunnolle. Lisäksi itsetunnossa korostuu itsetuntemus. Ihmisen itsetunto on silloin hyvä, kun hän tiedostaa ja hyväksyy omat vahvuutensa sekä heikkoutensa. Itsetuntoon liittyy aina voimakkaat tunnetason subjektiiviset kokemukset. (Laine 2005, 24.) Nuori opettelee tasapainoilemaan omien pelkojen, seksuaalisten impulssien, hämmennyksen,

epävarmuuden sekä järjen äänen kanssa. Hämmennys ja kokemukset haavoittuvuudesta ja keskeneräisyydestä voivat toimia jarruina, jotka saavat nuoren siirtämään seksuaalisten kokemusten hankkimista myöhemmäksi. Vahva usko itseensä onnistuvana ja kelpaavana seksuaalisena kumppanina on tärkeää nuoren itsetunnolle. (Cacciatore 2006, 208.)

Nuoren etsiessään itseään, paikkaansa ja arvostustaan avainasemassa ovat seksuaalinen keho ja kehollisuus. Etenkin nuoren kasvukuukausien ja -vuosien aikana nuori tarvitsee paljon tukea ja vastauksia minäkuva- ja identiteettikysymyksiin. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 81.) Nuori kokee voimakkaita ja suuria hämmennyksen tunteita liittyen seksuaalisuuteen. Tämä lisää uteliaisuutta lisääntymiseen sekä asioiden intiimiyden ja yksityisyyden tajuamiseen. Samalla se lisää haavoittuvuutta muiden kommentoimissa kehoa, ulkonäköä ja käytöstä. Nuori pohtii paljon oman ulkonäön ja kehon riittävyttä sekä kelpaavuutta. Samalla nuori totuttelee ja tutustuu kehossaan herääviin itseä kiihottaviin ajatuksiin ja seksuaalisiin tuntemuksiin materiaalein tai kosketteluin. Seksualisoitua fantasiamaailma vaatii myös totuttelua nuorelta, kun seksi saattaa tulla yllättävistäkin asioista mieleen. (Cacciatore 2006, 207.)

3.2 Minäkuva murrosikäisellä

Minäkuva vastaa ihmisen kysymyksiin: millainen olen, millaisia vaikutuksia omilla toiveillani ja muiden odotuksilla on ollut minäkuvaani, miten pystyn tarkentamaan minäkuvaani ja voinko olla tyytyväinen itseeni sekä millainen minä on riittävä minä. Hämmennys sekä epävarmuus omasta kehosta, valinnoista ja teoista kuuluvat nuoruuteen. Murrosikäiset pohtivat omaa kehoaan ja sen sopivuutta. Nuoren koko elämän tärkein tehtävä voi olla oikeanlaisen minäkuvan luominen sekä rakentaminen. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 80.) Ihmisillä on myös minäkuvaan kuuluvan minäkäsityksen lisäksi ihanneminä. Todellinen minäkuva on se, millainen ihminen kuvittelee olevansa. Ihanneminä kuvaa sitä, millainen ihminen haluaisi olla. Ihanneminä koostuu sellaisista ominaisuuksista, joita yksilö ihailee. Lapsi erottaa todellisen minäkuvan sekä ihanneminän toisistaan kehityksen kuluessa. Ihanneminä toimii tavoitteena ihmisille, sillä kun ihanneminän ja todellisen

minän välille syntyy jännitteitä, se motivoi ihmistä pyrkimään kohti ihanneminää. (Keltikangas-Järvinen 2010, 151.)

Varhaismurrosiässä nuori alkaa totuttelemaan muuttuvaan ulkonäköönsä peilien sekä itsetutkiskelun avulla vertaillen itseään muihin. Sosiaalisen median muokatut kuvat superyksilöistä luovat tietyn mielikuvan toivotunlaisesta kehosta. Nuori pohtii paljon, miten oma yksilöllisyys näyttäytyy toisten silmissä, ja sitä testataan eri tavoin, kuten esimerkiksi tietynlaisella pukeutumisella, ulkonäön korostamisessa meikeillä ja kampauksilla tai paljastelevilla tai kehoa peittäville vaatteilla. (Cacciatore 2006, 207.)

Nuoren on tärkeää oppia itse suojaamaan sekä arvostamaan omaa seksuaalisuuttaan ja kehoaan. Aikuisen ei koskaan tulisi sanoa mitään negatiivista nuoren ulkonäöstä vaan asiat tulisi ilmaista aina positiivisuuden kautta. Kehon vahingoittaminen sekä fyysinen rankaiseminen on laitonta sekä nuoren kehonkuvalle hyvin haitallista. Nuorelle tulisi tarjota positiivinen kuva kehosta, läheisyydestä, seksuaalisuudesta ja nautinnosta. Nuorella voi alkaa heräämään rakkauden tunteita omaa tai vastakkaista sukupuolta oleviin. Nämä tunteet saattavat hämmentää, ja nuori alkaa pohtia omaa seksuaalista identiteettiään. Nuori pohtii omaa kelpaavuuttaan ja riittävyttään muille. Rakkauden ja hellyyden vähäisyys, seksuaaliset loukkaukset sekä huono itsetunto voivat johtaa riskialttiisiin sekä varhaisiin seksuaalielämän kokeiluihin. (Cacciatore 2006, 208, 224.)

3.3 Sosiaalinen media ja nuoret

Kasvatuksessa tärkeää on identiteetin rakentaminen. Kasvatuksen näkökulmasta on oleellista pohtia Internetin tarjoamia rakennuspalikoita identiteetille. Joidenkin mielestä nettiä ja mediaa pidetään kuitenkin arveluttavina paikkoina identiteetin tuottamiseen. Toiset taas puolustavat niitä ja sanovat, että netti luo käyttäjille identiteetin rakentamiselle kokonaan uuden maailman, ja sitä pidetäänkin identiteetin tuottamisen uutena muotona. Itsensä esittämiseen sekä identiteetin tuottamiseen sosiaalisessa mediassa liittyy usein hämmästyttävä suoruus ja avoimuus. Hämmennystä aiheuttaa varsinkin se, että monet kertovat itsestään

sosiaalisessa mediassa hyvin henkilökohtaisia asioita, joita eivät välttämättä kasvokkain kertoisi. Tämä voidaan osin selittää sillä, että käyttäjät eivät ymmärrä välttämättä sosiaalisen median julkisuutta sekä luonnetta. (Matikainen 2008, 82, 89.)

Internetissä on loputtomasti tietoa ja sitä tulee jatkuvasti lisää. Tieto vaikuttaa nuoren terveyteen, hyvinvointiin ja seksuaalisuuteen monella tapaa. Julkinen keskustelu seksuaalisuuteen liittyvistä asioista lisää ymmärrystä ihmisten välillä, vaikuttaa ihmisten asenteisiin sekä vähentää tabuja. Sosiaalisella medially on merkittävä rooli tässä suhteessa. Lisäksi nettisivujen ajantasaisuus tulee ottaa huomioon tiedon luotettavuuden arvioimisessa. Toiset nettisivut päivittyvät aktiivisemmin, kun taas toiset sivustot ovat jo vanhentuneet. Tämän vuoksi medialukutaito ja kriittisyys nousevat isoon asemaan. Netissä on paljon myös seksiin ja pornoon liittyviä kuvia. Kuka tahansa voi lisätä nettiin mitä tahansa, eivätkä seksi ja seksuaalisuus ole poikkeuksia tässä asiassa. Alastonkuvien ottaminen kumppanista tai itsestä saattaa olla jännittävää tai kiihottavaa. Kuitenkin niiden jakaminen on aina riski, ja jokaisella onkin oikeus päättää, mikä tuntuu sopivalta, järkevältä sekä turvalliselta. Ennen kuvien jakamista tulisi myös miettiä omaa sekä toisen yksityisyyden suoja. (Väestöliitto 2020.)

Internetiä käytetään myös rikollisessa toiminnassa hyväksi. Esimerkiksi sosiaalisen median palveluissa tapahtuu niin sanottu ”houkutteluvaihe”, joka edeltää varsinaista seksuaalirikosta. (Väestöliitto 2020.) Vaiheesta käytetään termiä grooming, joka tarkoittaa lapsen houkuttelua seksuaalisiin tarkoituksiin. Se on moniulotteinen ilmiö, jossa tekijä luo luottamuksellisen suhteen lapseen tai nuoreen. Tekijä ujuttaa arkipäiväisen keskustelun osaksi seksuaalissävytteistä sisältöä tai pyytää lapselta alastonkuvia. Luonteeltaan yhteydenpito voi olla nopeaa sekä suoraa seksuaalista kommentointia tai alastonkuvilla kiristämistä. Suomessa on rikos houkuttella lasta seksuaalisiin tarkoituksiin. Uhriksi joutuminen aiheuttaa syyllisyyden ja häpeän tunteita lapsessa. Vaikka tekijällä on aina vastuu, uhri syyllistää usein itseään. Grooming on jatkuvasti muuttuva ilmiö, joten lasten ja nuorten kanssa tulisi keskustella median tuomista riskeistä sen tarjoamien mahdollisuuksien lisäksi. Groomingin ennaltaehkäisemiseksi olisi syytä lisätä niin

aikuisten kuin lastenkin tietoisuutta seksuaaliväkivallan, seksuaalisen häirinnän ja houkuttelun eri muodoista. (Pelastakaa Lapset 2020.)

4 Seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatus on niin seksuaali- kuin ihmisoikeus. Ihminen tarvitsee seksuaalikasvatusta kaikenikäisenä. Seksuaalikasvatuksessa haasteena on saada nuoret käyttäytymään niin, että he voivat elää hyvinvoivina eivätkä aiheuta muille tai itselleen vahinkoa. Seksuaalikasvatuksen on tärkeää antaa mahdollisuus pohdita ja harjoitella asioita omassa mielessään kasvatuksessa saadun tiedon valossa. Näin nuori löytää ratkaisuja erilaisiin ajatuksiin, tunteisiin, tilanteisiin sekä ongelmiin itselleen sopivalla tavalla. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 20.)

Seksuaalikasvatuksesta ja sen vaikuttavuudesta on keskusteltu jo pitkään. Siihen liitetään paljon erilaisia näkökulmia ja tavoitteita. Seksuaalikasvatuksessa keskitytään Euroopassa perinteisesti seksuaalisuuden riskeihin, kuten esimerkiksi seksitauteihin ja ei-toivottuihin raskauksiin. Seksuaalikasvatus tällaisenaan on usein nuorten elämän kannalta harhaanjohtavaa, eikä se tarjoa nuorille heidän tarvitsemiaan taitoja tai tietoja. Lähestymistavan tulisi olla kokonaisvaltainen, mikä tarkoittaa sitä, että seksuaalisuus nähtäisiin nuoren voimavarana. Tällainen lähestymistapa auttaisi nuoria kehittämään sellaisia taitoja, joiden avulla he voivat itse tehdä päätökset suhteistaan sekä seksuaalisuudestaan eri ikävaiheissa. Se voi johtaa myös parhaimmillaan nuoren voimaantumiseen, jolloin nuori voi toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan sekä elää parisuhteissaan vastuullisella ja tyydyttävällä tavalla. Seksuaalikasvatus vaikuttaa lapsen ja nuoren persoonallisuuden kehittymiseen. Se auttaa ennaltaehkäisemään haittavaikutuksia liittyen seksuaalisuuteen, ja samalla se voi myös parantaa terveyttä, elämänlaatua sekä hyvinvointia. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 179.)

Laadukkaasta seksuaalikasvatuksesta nuori saa sopivaa tietoa itselleen riippumatta omasta minäkuvastaan tai seksuaali-identiteetistään. Samalla laadukas kasvatus vähentää virheellisiä luuloja. Hyvä seksuaalikasvatus myös vähentää

kiusaamista sekä syrjimistä ja lisää suvaitsevaisuutta. Seksuaalikasvatuksessa pitäisi nostaa keskeisimmiksi asioiksi minäkuva, tunteet sekä oma identiteetti. Laadukas seksuaalikasvatus antaa nuorelle rakennuspalikoita elämään ja kokemuksen hyväksytystä sekä rakastetusta minuudesta. Se myös tarjoaa kokemuksen oikeudesta hallittuun sekä positiiviseen seksuaalisuuteen, mikä edistää nuoren hyvinvointia ja terveyttä. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 16–17, 21.)

Seksuaalikasvatuksen haasteena on se, että harva aikuinen on saanut itse asiallista, jatkuvaa, riittävää sekä ikään sovitettua seksuaalikasvatusta. Tämän vuoksi heillä ei siis ole valmista seksuaalikasvatuksen mallia, mikä ohjaisi heitä toteuttamaan kasvatusta asianmukaisella tavalla. Ihmisen kasvuun liittyy keskeisesti seksuaalikasvatus, ja jokainen lasten ja nuorten kanssa tekemisissä oleva on samalla myös seksuaalikasvattaja. Kasvatuksesta usein välittyy myös aikuisen omat asenteet ja suhtautuminen nautintoon, keskeneräisyyttä ja erilaisuutta kohtaan. (Cacciatore 2006, 205–206.)

Nuoret tulevat usein erilaisista seksuaalikulttuureista. Tämän vuoksi olennaista on opetuksen onnistumisen kannalta se, että seksuaalikasvatuksen sisältöihin saavat vaikuttaa ne henkilöt, jotka ovat vastuussa nuoresta. Ensisijaisesti vastuu nuoresta on kodilla, ja muiden roolina on enemmänkin tukea kodin kasvatusta. Hyvä seksuaalikasvattaja ymmärtää kasvatettavien nuorten maailmaa ja elää heidän arjessaan. Esimerkiksi tutustumalla nuorten ohjelmiin ja internet-sivuihin saa hyvän kurkistuksen nuorten maailmaan. Kaikkea nuorista ja heidän maailmastaan ei tarvitse eikä voikaan tietää, mutta jonkinlainen käsitys on hyvä olla. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 20.)

4.1 Seksuaalikasvatuksen standardit

Opetuksessa kuuluu käsitellä seksuaalisuuteen liittyviä asenteita, tietoja sekä taitoja. Seksuaaliosaamisen alueita ovat esimerkiksi kriittinen ajattelutaito, itsetuntemus, teorian sekä käytännön taitojen opettelu ja eettinen vastuullisuus. Seksuaalikasvatuksessa on tärkeää huomioida se, että kasvatuksen sisällöt ovat monipuolisia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Maailman terveysjärjestön

Euroopan aluetoimisto ja Saksan liittovaltion terveystieteiden keskus ovat luoneet yhteistyössä seksuaalikasvatuksen standardit (Federal Centre for Health Education 2010, 7).

Standardien tarkoituksena on kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen edistäminen. Siinä lapsille ja nuorille annetaan tietoa, joka on puolueetonta sekä paikkansapitävää seksuaalisuuden kaikista näkökohdista. Lapsia ja nuoria autetaan myös kehittämään taitoja, joiden avulla he osaavat toimia saamiensa tietojen pohjalta. Standardien sisällöt ovat jaoteltu eri teemoihin: tunteisiin, seksuaalisuuteen, terveyteen sekä hyvinvointiin, ihmissuhteisiin ja elämäntyyliin, seksuaalisuutta määrittäviin kulttuurisiin ja sosiaalisiin tekijöihin, seksuaalisuuteen ja oikeuksiin, ihmiskehoon ja kehon kehittymiseen, hedelmällisyyteen sekä lisääntymiseen. (Federal Centre for Health Education 2010, 5, 35.)

4.2 Seksuaalikasvatus koulussa

Yläkoulussa seksuaalikasvatus on kytketty terveystiedon oppiaineeseen. Seksuaalisuuskytymyksiä olisi kuitenkin tärkeä käsitellä myös muiden oppiaineiden yhteydessä, sillä nuorten murrosiän muutokset ajoittuvat yläkouluikään. (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Yleensä seksuaalikasvatus on liitetty terveystieteiden oppiaineeseen, ja siinä keskitytään liian usein vain uhkakuviin, kuten esimerkiksi seksitauteihin, raskaaksi tulemiseen sekä muihin vastaaviin asioihin. Nuoret haluavat kuulla anatomiasta, ehkäisystä ja seksitaudeista, mutta he pohtivat paljon myös oman seksuaalisuutensa toteutumista, omaa identiteettiään sekä esimerkiksi sitä, miten olla toisen kanssa, jotta molemmat kokisivat olonsa hyväksi. Nuoret pohtivat suutelemista ja seksin harrastamista sekä sukuelinten näköä ja kokoa. He miettivät myös jätetyksi tulemista, jättämistä ja hellyyttä sekä esimerkiksi sitä, miten kondomin kanssa tulisi toimia tositalanteessa. (Honkanen 2017, 34–35.)

Seksuaalikasvatus voidaan jakaa kolmeen alakäsitteeseen. Seksuaalivalitus tarkoittaa tiedon jakamista suurille ryhmille, kuten esimerkiksi esitteiden jakamista

seksuaaliterveydestä. Seksuaaliopetus on jonkun ryhmän, kuten vaikkapa koulu-
luokan opettamista. Opetukseen kuuluu mahdollisuus reflektoida sekä se poh-
jautuu opetussuunnitelmaan. Sen sijaan seksuaalineuvonta tarkoittaa neuvonti-
lannetta, joka käydään kahden kesken tai pienessä ryhmässä. Se voi olla
esimerkiksi kouluterveydenhoitajan kanssa käytävä keskustelu. (Bildjuschkin &
Ruuhilahti 2008, 16.)

Seksuaalikasvatukseen liittyy myös keskustelu siitä, kuinka ihastuminen ja rakas-
tuminen ovat ihania tunteita. Sooloseksi ja pornon katsominen ovat myös puhut-
tavia aiheita. Niitä voi lähestyä positiivisesta näkökulmasta, mutta keskusteluun
on syytä nostaa myös se, ettei muun elämän kuulu kärsiä niistä. Nuorten kanssa
on hyvä keskustella seksuaalisista haluista ja haaveista, joita ihastus on voinut
nuorena herättää. Jos nuorille pidettäisiin viikoittain seksuaalikasvatustunteja,
se voisi vähentää tulevaisuudessa myös parisuhde-, mielenterveys- sekä elä-
mänhallintaongelmia. Tällä hetkellä opetussuunnitelmassa seksuaalikasvatuk-
sen voi yhdistää esimerkiksi biologiaan, liikuntaan tai terveystietoon. Jotta seksu-
aalikasvatuksesta saataisiin mahdollisimman kattavaa, olisi tärkeää pohtia
lisäkoulutusten tarvetta seksuaaliterveyteen liittyen. (Honkanen 2017, 35–36.)

Yhteistyö eri tahojen toimijoiden välillä on oleellista, jotta seksuaalikasvatuksesta
saadaan laadukasta. Kouluyhteisössä esimerkiksi yhteistyö opettajien, vanhem-
pien sekä kouluterveydenhoitajan kanssa on tärkeää. Mukaan kasvatustyön
suunnitteluun sekä toteuttamiseen tulisi ottaa myös nuorten vapaa-ajanohjaajat.
Vapaa-ajan harrastuksissa muodostuukin turvallisia sekä luottamuksellisia ai-
kuissuhteita, ja harrastuksissa käydyt keskustelut perustuvat nuoren vapaaehtoi-
suuteen ja omaan haluun. Nämä seikat mahdollistavat pääsyn niiden asioiden
äärelle, jotka ovat juuri sillä hetkellä nuorelle ajankohtaisia ja joista nuoria kaipaa
tietoa. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 21.)

4.3 Seksuaalikasvatuksen eettiset periaatteet

Nordic Association for Clinical Sexology (NACS) on Pohjoismainen kliinisen seksologian yhdistys, jonka tavoitteena on edistää seksologian käytännön yhteistyötä ja tieteellisen tiedonkulkua sekä luoda ja tarjota seksologista tietoa. (Nordic Association for Clinical Sexology 2020). Seksuaalikasvattajan työtä ohjaavat seksuaalikasvatuksen eettiset ohjeet, ja samalla ne luovat myös pohjan laadukkaalle seksuaalikasvatustyölle. NACSin seksuaalikasvatuksen eettiset ohjeet on hyväksytty syyskuussa 2016. (Ruuhilahti & Åhman 2018, 35.)

NACSin eettisiin periaatteisiin kuuluvat muun muassa asiakkaan oikeudet itsenäisyyteen ja luottamukseen. Näihin periaatteisiin kuuluu myös arvokkuus, joka ohjaa ammattilaista kunnioittamaan asiakkaan kokemusta, persoonallisuutta ja arvokkuutta sekä muistamaan herkkyyden yksilöllisissä eroissa. Vastuullisuuteen ja ammattimaisuuteen kuuluvat kunnioitus asiakkaan itsenäisyydestä ja asiakassuhteen pitäminen luottamuksellisena, ja nämä ovat myös keskeisiä eettisiä periaatteita. Työntekijän on oltava puolueeton ja ammattimainen, huolehdittava omasta ammatillisesta osaamisestaan ja tarkasteltava työn laatua. Oma työtään on myös osattava reflektoida ja arvioida. (Nordic Association for Clinical Sexology 2011.)

NACS on laatinut eettiset ohjeistukset, joiden tarkoituksena on auttaa seksologian alalla työskenteleviä ymmärtämään etiikan merkitys omassa työssään. Ohjeet toimivat työvälineenä, jonka avulla eettiset pohdinnat pystytään ottamaan osaksi työrutiineja sekä avuksi erilaisia eettisiä ongelmia kohdatessa. Etiikka ei ole käskyjen antamista ja sääntöjen noudattamista vaan sisäistä vastuuta vaikeissakin tilanteissa. Eettinen toiminta on tilanneriippuvaista ja vaatii hienotunteisuutta tilanteissa, jotka kattavat eettisiä ulottuvuuksia. Eettinen hienotunteisuus on ratkaisevan tärkeää korkeatasoisen ammattitaidon ylläpitämiseksi seksologissa työssä. (Nordic Association for Clinical Sexology 2011.)

5 Aiemmat tutkimukset

Suontausta (2006) on tehnyt tutkimuksen siitä, miten yläasteen terveystiedon oppikirjoissa käsitellään seksuaalisuusteemoja. Seksuaalisuus on jaettu tässä viiteen ulottuvuuteen. Ulottuvuudet ovat psyykinen, kulttuurinen, biologinen, sosiaalinen sekä eettinen. Tutkimuksesta käy ilmi, että biologinen ulottuvuus painottuu fyysisessä seksuaalisuudessa vahvasti. Oppikirjoissa nousee useimmin esille seksuaalisuuden teemoissa kehitys, ehkäisy, sukupuolitaudit sekä vastuu. Seksuaalisuus nostetaan esille pääasiassa fyysisenä ominaisuutena. Psykkistä ulottuvuutta, jossa keskitytään tunteisiin, on käsitelty paljon biologista ulottuvuutta vähemmän. (Suontausta 2006, 5, 68–69.)

Amerikkalaisen lastenlääkäreiden akatemian (2016, 1) tekemän klinisen tutkimuksen tarkoituksena on tarjota lastenlääkäreille päivitettyä tutkimusta näyttöön perustuvasta seksuaali- ja lisääntymisterveyskasvatuksesta. Tutkimuksen mukaan seksuaalikasvatukseen kuuluu muutakin kuin opetusta anatomiasta ja lisääntymisestä, kuten terveellinen seksuaalinen kehitys, identiteetti, ihmissuhteet, kiintymys, läheisyys sekä kehonkuva. Tutkimuksessa ilmenee, että opettajien tulisi tiedostaa ja ottaa huomioon omat seksuaalisuuteen liittyvät ennakkoluulonsa sekä ymmärtää ohjeet arkaluonteisten aiheiden ja luottamuksellisuuden käsittelemiseen luokassa. Opettajien tulisi tietää, miten oppilaiden kanssa voi käsitellä seksuaalista hyväksikäyttöä, inestiä, väkivaltaa, raskautta sekä muita seksuaaliterveysongelmia. Tutkimuksen mukaan on tärkeää, että opettajat arvostavat sitä, kuinka oppilaiden erilaiset taustat ja kokemukset voivat vaikuttaa oppilaiden henkilökohtaisiin vakaumuksiin, arvoihin ja tietoon seksuaalisuudesta. (American Academy of Pediatrics 2016, 5.)

Mäkinen & Teikari (2013) ovat tutkineet opettajien valmiuksia opettaa seksuaalikasvatusta. Tutkimuksessa tuli ilmi, että opettajat kokivat saamansa koulutuksen kehitys- ja ikätasoisesta seksuaalikasvatuksesta riittämättömäksi, vaikka perusopetuksen opetussuunnitelmassa vaaditaan sitä. Tutkimuksen mukaan kulttuurisessa ulottuvuudessa haasteellisia opetettavia aihealueita olivat seksi ja parisuhde sekä niihin liittyvät kulttuuriset tekijät. Haastavat aiheet eettisessä

ulottuvuudessa liittyivät usein seksuaalisuuden ilmentämiseen. Psykkisessä ulottuvuudessa puolestaan haastavat opetettavat aihealueet koskivat esimerkiksi intohimoa, intimateettiä ja sukupuoli-identiteettiä. Biologisessa ulottuvuudessa seksiin liittyvät aihealueet nousivat esille haastavina opetettavina aiheina. (Mäkinen & Teikari 2013, 66–67.)

Kuusela (2016, 6–7) tutki sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ajatuksia koulun seksuaalikasvatuksesta. Tutkimustuloksista ilmeni, että esimerkiksi ihastumista samaa sukupuolta olevaan ihmiseen pidettiin vain ohimenevänä vaiheena, mikä kuuluu nuoruuteen. Seksuaalivähemmistönuoret pitivät seksuaalivalistustunteja pääosin epämukavina sekä turhauttavina, koska kokivat itsensä näkymättömiksi tunneilla, sillä seksuaalivalistustuntien koettiin olevan suunnattu pelkästään valtaväestölle. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden käsittely opetuksessa oli olematonta. Nuoret toivat ilmi, että seksuaalikasvatuksessa käsiteltiin vain heteroiden välistä seksiä sekä vetovoiman tuntemuksia miehen ja naisen välillä. (Kuusela 2016, 38–39, 42.)

6 Opinnäytetyön toimeksiantaja, tarkoitus ja tavoite

Toimeksiantajamme on Pyhäselän koulu. Pyhäselän koulussa annetaan opetusta 7–9 luokille (Joensuu 2020). Koulun tarkoitus on kasvattaa oppilaistaan vastuuntuntoisia, yhteistyökykyisiä, ympäristötietoisia, oma-aloitteisia sekä itsenäisiä nuoria yhdessä sidosryhmien sekä kotien kanssa. Oppilaista pyritään kasvattamaan sellaisia nuoria, jotka osaavat etsiä tietoa kriittisesti ja pystyvät menestymään kansainvälisessä maailmassa. (Joensuu 2020.)

Opinnäytetyömme tarkoituksena on kehittää Pyhäselän koulun seksuaalikasvatusta monipuolisemmaksi ja nykyistä laajemmaksi huomioiden seksuaalisuuden eri osa-alueet. Opinnäytetyömme tavoitteena on tarjota ammatillinen työväline nuorten kanssa työskenteleville Pyhäselän koulun ammattilaisille seksuaalisuuden monipuoliseen läpi käymiseen. Opinnäytetyömme tehtävänä on luoda opas,

jonka avulla käsitellään seksuaali-identiteettiä. Oppaan pääteema painottuu seksuaali-identiteettiin sekä sen käsittelyyn nuorten kanssa ja sen tarkempi sisältö määrittyy teemahaastattelujen pohjalta.

7 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

7.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu tuotoksen tekeminen. Tuotos voi olla esimerkiksi opas, malli, esite tai perehdytyskansio. Toiminnallisessa opinnäytetyössä toiminta vaatii toimijoita, jotka ovat mukana eri vaiheissa. Tuotosta tehdessä eri toimintojen vaiheissa edetään dialogisessa vuorovaikutussuhteessa toimijoiden kanssa. Tällä tarkoitetaan keskustelua, arviointia, palautteen vastaanottoa sekä antoa, vertaistukea ja toiminnan uudelleen suuntaamista. Sosiaalinen vuorovaikutus toimijoiden välillä mahdollistaa näiden syntymisen. (Salonen 2013, 5–6.) Valitsimme toteuttaa opinnäytetyön toiminnallisena, koska halusimme tarjota Pyhäselän koulun työntekijöille ammatillista työvälinettä seksuaalisuus teemojen käsittelyn tueksi.

Syntynyt tuotos voidaan sijoittaa raportin loppuun tai erilliseksi liitteeksi raporttiin. On olennaista ymmärtää, että raportti toimii kirjallisena esityksenä hankkeesta, josta on syntynyt itsenäinen tuotos. Tekijän on myös panostettava raportissa luotettavuuteen sekä konkreettisuuteen lukijaystävällisellä tavalla. (Salonen 2013, 25.) Meillä opinnäytetyön tuotoksena syntyi opas, joka toimii työvälineenä seksuaalikasvatuksessa.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei esitellä yhtä perusteellisesti aineistojen sekä materiaalien analyysi- ja käsittelytapoja verrattuna tutkimukselliseen opinnäytetyöhön. Ne tulee kuitenkin esitellä tarpeeksi selkeästi ja niiden on palveltava arviointia sekä tuotosta. Tekijöiden tulee esitellä riittävän huolellisesti ja luotettavasti analyysitavat hyödyntämällä metodikirjallisuutta. Tällä tavalla myös toiminnallisessa opinnäytetyössä muodostuu yhtenäinen kokonaisuus kehittämisis-

ja tiedonhankintamenetelmien, dokumentoinnin sekä analyysin avulla. (Salonen 2013, 24.)

7.2 Tiedonhankintamenetelmät

Teemahaastattelu on usein käytetty aineistonkeruumenetelmä laadullisessa tutkimuksessa, ja se rakentuu teemasta sekä haastattelusta. Teemalla tarkoitetaan laajoja kokonaisuuksia, jotka toimivat keskustelun aiheina. Keskustelun aiheet ovat laaja-alaisia eikä niihin voi vastata lyhyesti. Haastattelu tarkoittaa sananmukaisesti keskustelua tutkijan sekä tutkittavan välillä. Teemahaastattelua ei voida suorittaa sähköpostihaastattelulla niin, että haastattelukysymykset ovat vain sähköpostin liitteenä. Jos teemahaastattelu halutaan suorittaa sähköpostihaastatteluna, siinä tulee tapahtua pitkäaikaista ja molemminpuolista vuorovaikutusta. (Kananen 2015, 148.)

Haastattelijan sekä haastateltavan välisen vuorovaikutuksen tarkoituksena on, että keskustellessa ilmiöön liittyvistä asioista, niistä nousee uusia asioita ja kysymyksiä. Teemahaastattelua ei siis voi suorittaa niin, että haastattelijat ja haastateltavat käyvät läpi vain tietyt teemat mekaanisesti ilman, että syntyy uusia polkuja keskustelulle. Kysymyksiä ja teemoja ei siis pidä lyödä lukkoon ennen haastattelutilannetta. Teemahaastattelut voidaan suorittaa ryhmä- tai yksilöhaastatteluna. Yksilöhaastattelut tuottavat tarkempaa ja mahdollisesti luotettavampaa tietoa. (Kananen 2015, 148–149.) Valitsimme teemahaastattelun, koska se luo mahdollisuuden vuorovaikutukselliseen keskusteluun. Koimme tämän menetelmän mahdollistavan haastateltavalle tilaisuuden kertoa myös sellaista tietoa, jota emme itse olleet mahdollisesti osanneet kysyä. Työmme kannalta saimme vuorovaikutuksellisen keskustelun kautta monipuolisemmin tietoa verrattuna suljettuihin kysymyksiin. Suoritimme haastattelut sähköpostihaastatteluina, koska emme pysyneet toteuttamaan haastatteluja lähikontaktissa muuttuneet maailman tilanteen takia.

Kananen (2015) mukaan internet on luonut mahdollisuuden sähköpostihaastatteluihin. Netissä voidaan nykyään toteuttaa haastatteluja yhtä hyvin kuin fyysisessä

maailmassakin. Sähköpostihaastattelu on hyvin samanlainen kuin teemahaastattelu, jossa esitetään keskusteluaiheita haastateltavalle. Keskustelun aikana kysytään tarkentavia kysymyksiä tai edetään uusiin kysymyksiin vastausten perusteella. Sähköpostihaastattelussa tämä toteutuu tekstin muodossa. (Kananen 2015, 133.) Pyysimme Pyhäselän koulun rehtorilta haastateltavien henkilöiden sähköpostiosoitteet teemahaastatteluja varten.

Sähköpostihaastatteluissa tutkija lähettää aiheita eli teemoja tutkittavalle, joista hän kirjoittaa. Tutkittava lähettää kirjoitelmansa takaisin, jonka pohjalta tutkija tekee uusia kysymyksiä. Näin syntyy sähköpostin välityksellä tekstuaalinen vuorovaikutustilanne tutkijan sekä tutkittavan välille face-to-face- haastattelun tavoin. Jos lähettää pelkästään kysymyksiä tai aiheita ilman vastausten pohjalta muodostuvaa syventämistä, se ei ole silloin tieteellinen aineistonkeruumenetelmä. (Kananen 2015, 133.)

Oppimisprosessiin kuuluu opinnäytetyön kokonaisuuden arviointi. Arvioinnin kohteeksi voidaan lukea työn idea, tietoperusta ja teoreettinen viitekehys, asetetut tavoitteet sekä kohderyhmän näkökulmasta katsottuna työn sisällön ja ulkoasun toimivuuden arviointi. Työssä on hyvä arvioida myös toteutustapaa sekä prosessin raportointia ja kieliasua. Kaikkiin tavoitteisiin ei välttämättä pystytä pääsemään, eikä kaikki aina onnistu alkuperäisen suunnitelman mukaan, siksi on tärkeää arvioida myös muutoksia sekä niiden syitä ja seurauksia. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 154, 157–159, 161.)

Oppimispäiväkirja on opinnäytetyöprosessissa henkilökohtainen dokumentti. Päiväkirja sisältää ideat, tavoitteet, vaihtoehdot toteutuksille, pohdinnat, lähdevinkit sekä -tiedot ja asiat, mitä on tullut ilmi ohjauskeskusteluissa. Nämä kaikki sisällöt toimivat tukena kirjoittamiselle. (Airaksinen 2009, 12.) Opinnäytetyöprosessi sijoittuu pitkälle ajanjaksolle ja se on hyvin laaja opintokokonaisuus, joten prosessin loppuvaiheessa on vaikea muistaa alussa tehtyjä ratkaisuja. Opinnäytetyöraportin valmistuminen nojautuu tehtyihin muistiinpanoihin, joten on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten ja mitä kirjaa ylös. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 19.) Kirjoittajan on tärkeä pitää päiväkirjaa kaikesta toiminnasta. Syyt ja perustelut tulee kirjata aina, kun valitaan tulkinta-, tiedonkeruu- sekä analysointimenetelmiä. Näiden avulla pystytään arvioimaan käytettyjä menetelmiä sekä koko työtä.

Tämä osoittaa myös sen, kirjoittaja on perehtynyt etukäteen menetelmiin ja ymmärtää niiden sovellettavuuden erilaisiin tutkimusilmiöihin. (Kananen 2010, 69.)

Oppimispäiväkirja oli meillä yhtenä tärkeänä tiedonhankinta- ja arviointimenetelmänä. Sen avulla pystyimme refleктоimaan yhdessä ja pohtimaan työskentelyämme opinnäytetyön parissa sekä arvioimaan prosessin kulkua. Yhteisen oppimispäiväkirjan käyttäminen loi molemmille mahdollisuuden kirjoittaa ylös omia tunteitaan ja ajatuksiaan, mutta myös mahdollisti toisen mietteisiin tutustumisen. Kokosimme sinne alusta lähtien ylös ajatuksiamme ja pohdintojamme sekä hyödynnettäviä linkkejä ja teorialähteitä. Kirjasimme oppimispäiväkirjaan myös luku-piireistä ja seminaarista kokoamamme muistiinpanot, jolloin niihin oli helppo palata.

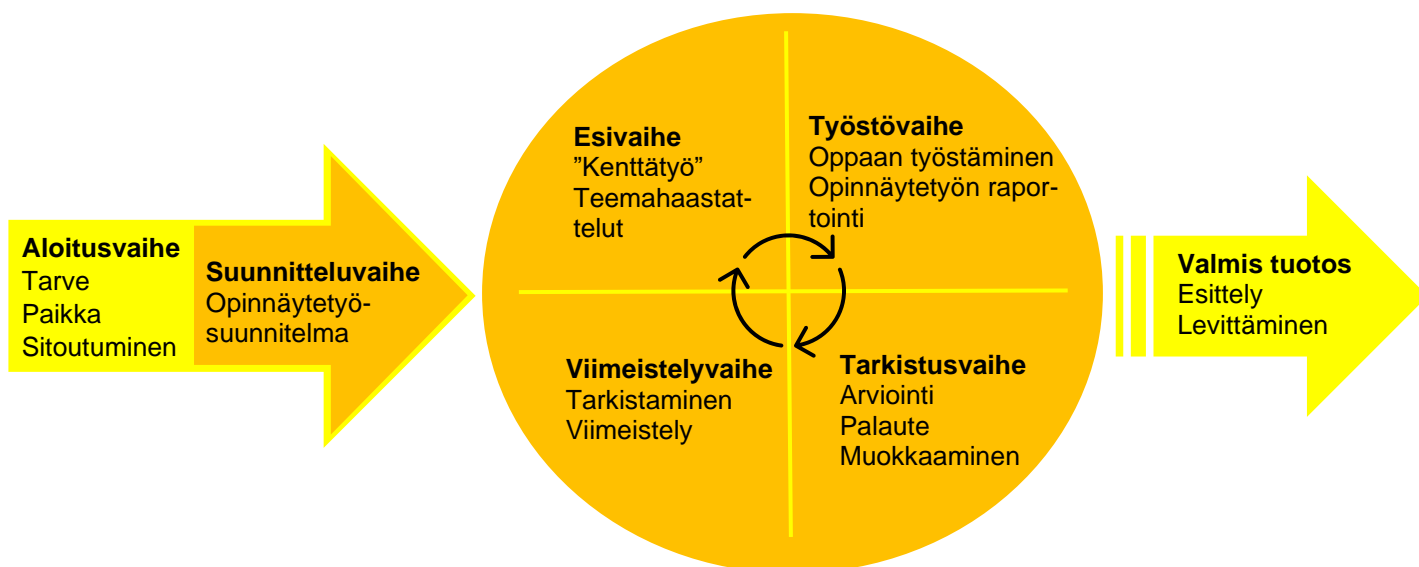
Reflektio voidaan määritellä henkilön toiminnan ja uskomusten kohdentamiseksi sekä ongelmanratkaisussa käytettävien menettelytapojen käytettävyyden uudelleen arvoimiseksi. Reflektio ei tapahdu itsestään, vaan se vaatii tietoista pysähtymistä sekä edellyttää itsearviointia. Reflektiivisyys on omien sekä toisten sisäisiin tiloihin suhtautumista, niiden havainnointia, ilmaisua ja tunnistamista, ja sitä pystytään lähestymään useista näkökulmista. Näkökulmien perusteet ja tieteellinen lähestymistapa jäsentävät reflektion määrittelyä ja sen tavoitteiden sekä sisällön ymmärrystä. Kriittinen reflektio arvioi yksilön omien ongelmien merkitysperspektiivejä ja asettamistapoja. (Raatikainen, Rahikka, Saarnio & Vepsä 2019, 46, 50.)

Reflektio nähdään toimintana, jossa yksilö pohtii ja analysoi kriittisesti omaa toimintaansa sekä sen perusteita ja seurauksia. Reflektioon kuuluu omien tunteiden, arvojen, asenteiden, ajatusten, uskomusten, oman toiminnan ja eettisten ratkaisujen tarkastelu. Reflektiivisyys mahdollistaa pysähtymisen ja syventymisen omien arvojen, asenteiden, tunteiden ja ajatusten äärelle, mutta myös ohjaa samanaikaisesti ottamaan etäisyyttä näistä edellisistä. Se mahdollistaa myös ottamaan etäisyyttä arkiajattelusta sekä ohjaa yksilöä suunnittelemaan ja toteuttamaan toimintatapojaan perusteellisemmin. (Raatikainen ym. 2019, 46–47.) Reflektointi toimi prosessissa arviointimenetelmänä hyvin. Pystyimme refleктоimaan prosessia sen eri vaiheissa niin toistemme kanssa kuin myös yksin. Itsereflektiota

harjoitimme reflektiopäiväkirjojen kautta. Kokosimme niihin ajatuksia, joita emme kirjoittaneet yhteiseen oppimispäiväkirjaan. Esiin nousseita ja itseä mietityttäneitä ajatuksia refleктоimme yhdessä tapaamiskerroillamme.

7.3 Konstruktivistinen malli

Konstruktivistisessa mallissa oppiminen on osana kehittämistoimintaa. Toiminta rakentuu yhdeksi kokonaisuudeksi seitsemällä eri työskentelyvaiheella (kuvio 1). Työskentelyvaiheisiin kuuluvat aloitusvaihe, suunnitteluvaihe, esivaihe, työstövaihe, tarkistusvaihe, viimeistelyvaihe sekä valmis tuotos. Konstruktivistiseen malliin sisältyy huolellinen suunnittelu, vaiheistus, oppiminen toiminnasta, tutkimuksellinen kehittämisote, osallisuus sekä monipuolinen menetelmäosaaminen. Tässä mallissa korostuu osallistava näkökulma sekä yhteisöllinen ja sosiopedagoginen työote. Arviointi eri vaiheissa sekä inhimillisten tekijöiden huomioiminen korostuvat myös. Tämä tarkoittaa käytännössä vuorovaikutteista sekä tasaverstaista keskustelua, pysähtymistä, arviointia sekä eteenpäin suuntautumista. (Salonen 2013,16, 20, 30.)

Kuvio 1. Konstruktivistinen malli opinnäytetyössämme Salosen (2012, 29) mallia mukaillen.

Konstruktivistinen malli sopi hyvin opinnäytetyömme pohjalle, koska se oli mielestämme selkeä ja antoi mahdollisuuden palata eri vaiheisiin työn edetessä. Lisäksi malli mahdollisti työn muokkaamisen läpi prosessin sekä työn jatkuvan arvioinnin. Halusimme, että opas palvelisi mahdollisimman hyvin toimeksiantajaamme, joten pidimme tärkeänä mahdollisuutta pyytää ja saada palautetta, jonka perusteella pystyimme palaamaan vaiheissa ja muokkaamaan opastamme.

8 Opinnäytetyön prosessi

Aloitusvaihe laittaa työn liikkeelle. Tähän vaiheeseen kuuluu kehittämistarve, alustava tehtävä, ajatus toimijoista sekä toimintaympäristö. Nämä asiat muodostavat työn suunnan. (Salonen 2013, 17.) Meitä itseämme kiinnosti seksuaalisuus opinnäytetyön aiheena, joten otimme syksyllä 2019 yhteyttä Joensuun hyvinvointikoordinaattoriin. Hän ohjasi meidät Pyhäselän koulun hyvinvointiohjaajan puoleen ja aloitimme hänen kanssaan ideoinnin. Kävimme myös tapaamassa ohjaajaa sekä koulun rehtoria ja täsmensimme opinnäytetyömme suuntaa. Opinnäytetyön ja tuotoksen aiheen rajaus tarkentui seksuaali-identiteettiin.

Aloitusvaiheen jälkeen tulee suunnitteluvaihe. Tässä vaiheessa tehdään kirjallinen suunnitelma, joka voi olla esimerkiksi opinnäytetyösuunnitelma. Suunnitelmasta pitää nousta esille tavoitteet, vaiheet, TKI-menetelmät, ympäristö, materiaali sekä aineistot, tiedonhankintamenetelmät ja dokumentointi. On myös syytä selvittää, mitkä tehtävät ja vastuut kuuluvat mukana oleville toimijoille. Tässä vaiheessa ei vielä voida suunnitella kaikkia työskentelyyn liittyviä asioita tarkasti. Tämän vuoksi suunnitteluvaiheessa ei voi vielä tietää, mikä onnistuu ja mikä ei. (Salonen 2013, 17.) Alkuperäisenä suunnitelmanamme oli pitää työpajoja koulun oppilaille. Päädyimme kuitenkin vaihtamaan tuotoksen oppaaksi, koska ei ollut varmuutta onnistuisiko työpajojen järjestäminen syksyllä muuttuneen maailmantilanteen takia. Tutustuimme Pyhäselän koulun opetussuunnitelmaan sekä keräsimme teoriatietoa. Näiden avulla kirjoitimme opinnäytetyösuunnitelman, joka piti sisällään toimijat, työskentelyn tarkoituksen ja tavoitteen sekä aikataulutuksen

ja prosessin vaiheet. Lisäksi suunnitelmasta kävi ilmi teoreettinen viitekehys, käytettävät menetelmät, aiempia tutkimuksia sekä luotettavuus ja eettisyys.

Esivaiheessa tapahtuu kentälle siirtyminen. Tämä tarkoittaa siis siihen ympäristöön menoa, jossa toteutetaan varsinainen työskentely. Kenttätöskentelyn esivaihe saattaa olla ajallisesti hyvin lyhyt ja siinä vain luetaan nopeasti läpi suunnitelma. Samalla suunnitellen tulevaa työskentelyä. (Salonen 2013, 18.) Kävimme toukokuussa 2020 toimeksiantajamme kanssa läpi suunnitelman, teimme toimeksiantosopimuksen ja hoidimme tutkimuslupa-asiat kuntoon. Lähestyimme myös haastateltavia sähköpostitse saatekirjeellä (liite 1) ja toteutimme teemahaastattelujen (liite 2) ensimmäiset osiot. Lähetimme haastattelukysymykset viidelle haastateltavalle.

Teemahaastattelu rakentui kolmesta teemasta: seksuaalikasvatuksesta, seksuaali-identiteetistä ja oppaan sisällöstä. Ensimmäinen teema keskittyi seksuaalikasvatukseen ja sen avulla halusimme selvittää, miten työntekijät näkevät seksuaalisuuden käsittelyn koulumaailmassa ja kokevatko he tarvitsevan tukea aiheen käsittelyyn. Toisessa teemassa keskityimme seksuaali-identiteettiteeman käsittelyyn koulumaailmassa ja selvitimme, kokivatko he tarvitsevansa tukea juuri tämän teeman käsittelyssä. Kolmannessa teemassa paneuduimme oppaan sisältöön ja selvitimme, millaista sisältöä ja painotusta työntekijät haluaisivat ja millaisia toiveita heillä oli oppaalle. Teemakysymysten jälkeen oli mahdollista vastata myös avoimeen kysymykseen, mikä mahdollisti haastateltavalle muiden ajatusten ja ideoiden esille tuomisen.

Työstövaihetta pidetään suunnitteluvaiheen jälkeen toiseksi tärkeimpänä vaiheena koko työskentelyssä. Ajallisesti tämä vaihe voi olla pisin sekä vaativin. Työstövaiheessa kaikki tekijät realisoituvat. Tekijöiden realisoitumisella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että toimijoista käy ilmi, mitä kukakin tekee ja mitkä ovat heidän roolinsa sekä vastuunsa. Työstövaihe voi olla vaativa ja raskas, mutta se on hyvin tärkeä oppimisen kannalta. Tässä vaiheessa aktivoituvat muun muassa vastuullisuus, suunnitelmallisuus sekä epävarmuuden sieto. Tämän vuoksi ohjaus, palaute sekä vertaistuki ovat hyvin oleellisia asioita ammatillisen kehittymisen ja työn onnistumisen kannalta. (Salonen 2013, 18.)

Aloitimme elokuussa 2020 opinnäytetyön raportoinnin suunnitelman pohjalta. Samalla aloitimme oppaan suunnittelun saamiemme ensimmäisten haastatteluvastauksien perusteella, joita saimme neljä. Haastatteluvastauksissa ensimmäisen ja toisen teeman kohdalla toivottiin painotusta erilaisuuden hyväksymiseen sekä monimuotoisuuden esille tuomiseen. Nuorille olisi tärkeä tuoda esille, ettei ole vain yhtä ja oikeaa seksuaalisuutta. Käsittelyn tueksi koettiin tarpeellisena mielenkiintoiset ja helposti lähestyttävät harjoitteet. Teemojen käsittelyssä koettiin myös, että nuoret pitäisi saada ajattelemaan itse. Työskentelyn tueksi kaivattiin tietoa tahoista, josta nuori voisi saada ja hakea tietoa.

Kolmannessa teemassa oppaaseen toivottiin erilaisia harjoitteita tai kysymyksiä, joita nuori voisi pohtia yksin tai yhdessä aikuisen kanssa. Harjoitteiden toivottiin lisäävän nuoren ymmärrystä esimerkiksi seksuaalisesta suuntautumisesta. Vastauksista nousi esiin hyviä ideoita ja toiveita muun muassa teoria- ja sanasto-osuuteen. Haastatteluvastauksissa toivottiin seksuaalisuuden ja seksin selkeää erottelua sekä osiota seksuaalisuutta loukkaavasta sisällöstä. Myös perustermistöä seksin eri muodoista, seksuaalisesta suuntautumisesta sekä sukupuolen moninaisuudesta toivottiin. Saimme myös tietää, että Pyhäselän koulun henkilöstössä oli tapahtunut muutoksia ja työntekijöitä oli vaihtunut. Yksi viidestä haastateltavasta kertoi, ettei työskennellyt enää Pyhäselän koululla. Kuitenkin häneltä emme olleet saaneet keväällä haastatteluun vastauksia, joten se ei vaikuttanut teemahaastatteluun. Tämän muutoksen vuoksi lähetimme kahdelle uudelle työntekijälle teemahaastattelun ensimmäisen osion kysymykset sähköpostitse, mutta emme saaneet heiltä vastauksia. Jatkoimme neljän alkuperäisen haastateltavan kanssa teemahaastatteluja uusilla ja täydentävillä kysymyksillä.

Toiminnallisia työtapoja voidaan hyödyntää niin yksilö- kuin ryhmätyöskentelyssä. Ne toimivat työvälineinä sekä monipuolisena yhdessä olon ja kohtaamisen keinona. Toiminnalliset työtavat antavat nuorille mahdollisuuden tarkastella ja tehdä näkyväksi heidän arvojaan, asenteitaan ja tunteitaan. (Raatikainen ym. 2019, 156–157.) Haastatteluvastauksissa nousi toiveeksi, että opas sisältäisi toiminnallisia harjoitteita, joten jatkokysymykset liittyivät harjoitteisiin ja niiden toimivuuteen. Esitimme täydentäviä kysymyksiä myös harjoitteiden hyödyntämisestä

teeman käsittelyssä sekä puheeksi otossa. Osat haastateltavat olivat toisia aktiivisempia, mikä näkyi vuorovaikutuksen määrässä. Haastatteluvastausten pohjalta saimme luotua rungon oppaalle ja aloitimme sen työstämisen. Kokosimme oppaaseen teoriaa hyödyntäen raporttimme teoreettista viitekehystä ja tutustimme erilaisiin harjoitteisiin. Aloitimme ideoimaan oppaaseen sopivia harjoitteita ja samalla pohdimme, pystyisimmekö hyödyntämään valmiita harjoitteita oppaassa. Kokosimme tiedot yhteen ja sommittelimme ne oikeille paikoilleen. Viimeistelimme oppaan kuvituksella, jossa hyödynsimme värejä ja kuvioita.

Työstövaiheen jälkeen tulee tarkistusvaihe. Vaikka tarkistusvaihe on eriteltyinä muista vaiheista, se sisältyy kaikkiin vaiheisiin. Tarkistusvaiheessa on siis tarkoitus arvioida yhdessä valmistunutta tuotosta sekä tarvittaessa palauttaa se takaisin työstövaiheeseen. Jos ei ole tarvetta palauttaa sitä työstövaiheeseen, siirrytään viimeistelyvaiheeseen. Viimeistelyvaiheeseen tulisi varata hyvin aikaa, sillä se saattaa kestää yllättävän kauan. Tässä vaiheessa viimeistellään tuotos sekä kirjallinen raportti. Näistä muodostuu toiminnallinen opinnäytetyö. Tähän vaiheeseen voivat osallistua myös muut mukana olleet toimijat tai esimerkiksi asiakkaat, joille esitellään syntynyt tuotos. Lopuksi syntyy valmis tuotos, jonka tuloksena on usein joku konkreettinen tuote. (Salonen 2013, 18–19.) Tarkistusvaiheessa pyysimme Pyhäselän koulun työntekijöiltä palautetta oppaasta sähköpostitse. Tapaussimme myös yhteyshenkilön kasvotusten. Kasvokkain tapahtunut vuorovaikutus mahdollisti oppaan kokonaisvaltaisemman läpikäymisen ja palautteesta keskustelemisen. Opas sai hyvän vastaanoton ja pystyimme vielä huomioimaan palautteessa ilmi tulleita muutosisideoita.

9 Tuotoksen kuvaus ja arviointi

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi 21-sivuinen opas MUN OIKEUDET, KEHO JA RAJAT -Seksuaalikasvatusopas koulun työntekijöille. Opas on omana erillisenä tiedostonaan. Oppaan pääteema painottuu seksuaali-identiteetin käsittelyyn nuorten kanssa. Opas on selkeä ja helppolukuinen, ja siinä on hyödynnetty teoriatiedon rinnalla erilaisia harjoitteita. Oppaan tavoitteena ei ole toimia valmiina

opetusmateriaalina vaan työväliseenä, jonka osioita hyödyntämällä ja muokkamalla työntekijät pystyvät käymään seksuaali-identiteettiä helpommin läpi nuorten kanssa. Visuaalisen ilmeen parantamiseksi käytimme kuvituksessa ympyrä- ja laatikkokuvioita. Näillä kuvioilla halusimme myös erotella sekä korostaa eri osioita, ja samalla helpottaa myös oppaan luettavuutta. Oppaasta löytyvät harjoitteet ovat nostettu esiin asettamalla ne erilaisten kuvioiden sisälle, jotta lukijan olisi helpompi huomata ne muun tekstin joukosta. Valitsimme pääväriksi keltaisen ja sen murretut sävyt, koska halusimme sitä kautta herättää lukijan huomion. Tarkistimme värien toimivuuden myös mustavalkoisessa tulostusversiossa.

Oppaan osiot jakoutuivat teemahaastatteluvastausten pohjalta nousseiden toiveiden perusteella teoriatietoon, sanastoon ja harjoitteisiin. Teoriatietoa oppaassa on kymmenen sivun verran, ja sen avulla halusimme lisätä työntekijöiden tietoutta sekä perustella oppaan hyödyntämisen tärkeyttä osana heidän työtään. Teoriaosuudessa käsitelimme seksuaalikasvatusta ja sen tasoja, millaista on hyvä seksuaalikasvatus, opettajaa seksuaalikasvattajana, seksuaalikasvatuksen standardeja, seksuaalioikeuksia sekä sosiaalista mediaa. Oppaan alkupuolen teoriaosuudessa avasimme seksuaalikasvatusta ja seksuaalikasvattajaa. Näihin osioihin perehtyminen luo työntekijöille mahdollisuuden kehittää omaa rooliaan seksuaalikasvattajana.

Rajasimme oppaan seksuaalikasvatuksen standardien taulukkoon erikseen yläasteikäiset nuoret eli 12–15-vuotiaat ja 15-vuotiaista ylöspäin. Taulukon teemoiksi valikoituivat murrosikä ja kehitys, suhteet, terveys ja hyvinvointi, seksuaalisuus ja tunteet sekä seksuaalioikeudet ja yhteiskunta. Halusimme oppaan pääteemaan painotuksen pysyvän seksuaali-identiteetissä, ja nämä teemat tukivat sitä. Taulukko toimii hyvänä työväliseenä työntekijöille, sillä siitä on helppo tarkistaa, mitä tietyn ikäisen nuoren tulisi hallita kunkin teeman kohdalla. Seksuaalioikeudet -osiossa kerrotaan teorian kautta oikeuksista, ja niiden rinnalle on liitetty pari harjoitetta, joiden avulla nuori pystyy tutustumaan ja syventymään seksuaalioikeuksiin.

Lisäsimme oppaan teoriaosuuteen erikseen tietoa median vaikutuksesta nuorten seksuaalisuuteen, koska toive sen käsittelemisestä nousi esiin yhteyshenkilöltä

saamastamme palautteesta. Koska nykypäivänä nuorilla suuri osa vuorovaikutuksesta tapahtuu sosiaalisessa mediassa tai internetissä, halusimme nostaa oppaaseen esille muun muassa medialle tyypillisen seksuaalisuus- ja seksipainotuksen, nettikiusaamisen ja grooming-ilmion. Näin työntekijät pystyvät itse tunnistamaan ja sitä kautta neuvomaan nuorille sosiaalisen median ja netin mahdollisuuksista sekä riskeistä.

Haastatteluvastauksista nousi esille tarve saada erilaisia keinoja, joiden avulla nuorten kanssa olisi helpompi käsitellä seksuaali-identiteettiteemaa. Tämän vuoksi kyseinen teema korostuu sanasto-osuudessa sekä harjoitteissa. Sanasto-osion tarkoituksena on lisätä oikeaa tietoutta termistöstä, ja osion voi myös halutessaan jakaa nuorille. Sanasto-osuudessa olemme käsitelleet haastatteluvastauksista nousseiden toiveiden perusteella seksuaalisuutta, seksiä ja seksin muotoja, seksuaali-identiteettiä, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä sekä seksuaaliväkivaltaa.

Kokosimme oppaaseen erilaisia harjoitteita, joita työntekijät voisivat hyödyntää oppilaiden kanssa seksuaalisuusteemoja käsitellessään. Työntekijät pystyvät myös halutessaan helposti muokkaamaan harjoitteita työskentelynsä sopivammiksi. Koska harjoitteet ovat pääosin pohdintatehtäviä, niiden muokkaaminen esimerkiksi keskustelusta kirjoittamiseen tai yksilötyöskentelystä ryhmätyöskentelyyn on helppoa. Pohdintatehtävissä aiheina ovat esimerkiksi itsetunto, sukupuoliroolit, seksuaalioikeudet, nettikiusaaminen ja seksuaaliväkivalta. Harjoitteista muutamat ovat pelejä, ja pari harjoitetta toimii valmiilla nettialustalla. Osa harjoitteista syntyivät omista ideoistamme, ja joihinkin saimme idean muiden oppaiden harjoitteista, jotka muokkasimme vastamaan oppaamme tarpeita. Lähdemateriaalina harjoitteille käytimme muun muassa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen, Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja RFSU:n oppaita sekä nettisivuja. Oppaassa käytetty lähdemateriaali on lueteltuna oppaan lopussa lähdeluettelossa.

Oppaan loppuun kokosimme lisäksi 14 erilaista tahoa, jotka tarjoavat neuvoa ja apua nuorta mahdollisesti askarruttaviin kysymyksiin. Tahojen tarjoamaa tietoa ja apua löytyy monipuolisesti eri aihealueista, kuten seksuaalisuudesta, seksistä,

mielenterveydestä, seksuaaliväkivallasta sekä ihmissuhteista. Työntekijä voi keskustella näistä teemoista nuoren kanssa tai ohjata nuorta itse hakemaan apua. Olemme koonneet jokaisesta tahosta oleelliset tiedot, joiden avulla nuori pystyy tutustumaan palveluun tarkemmin tai ottamaan suoraan yhteyttä palveluntarjoajaan.

Kävimme yhteyshenkilön kanssa palautekeskustelun kasvotusten. Palautekeskustelusta nousi esille vinkkejä liittyen kieliasuun sekä otsikointiin. Yhteyshenkilömme olisi toivonut enemmän kuvia, mutta oli muuten tyytyväinen oppaan ulkoasuun sekä harjoitteisiin ja niiden määrään. Muilta haastateltavilta pyysimme palautteet sähköpostitse. Aluksi emme saaneet yhtään palautetta, mutta muistutusviestin jälkeen saimme yhden vastauksen. Tästä palautteesta ilmeni, että opas oli selkeä ja tiivis sekä ulkoasultaan että tekstiltään. Palautteenantaja oli tyytyväinen harjoitusten määrään, niiden käyttökelpoisuuteen sekä sijoitteluun. Seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin palautteenantaja olisi toivonut lisäpainotusta harjoitusten osalta. Sanasto-osuutta ja oppaan lopussa olevaa tahojen muodostamaa listaa työntekijä kehui kattaviksi ja hyödyllisiksi.

10 Johtopäätökset

Korteniemi-Poikelan & Cacciatoren (2015) mukaan seksuaalikasvatuksen tulisi olla kokonaisvaltaisempaa ja seksuaalisuus pitäisi nähdä nuoren voimavarana. Tällainen lähestymistapa auttaisi kehittämään nuorille sellaisia taitoja, joiden avulla he voivat itse päättää omasta seksuaalisuudestaan ja suhteistaan. Seksuaalikasvatus mahdollistaa seksuaalisuuteen liittyvien haittavaikutusten ennaltaehkäisyn ja se voi samalla parantaa elämänlaatua, hyvinvointia sekä terveyttä. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 179.) Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kehittää Pyhäselän koulun seksuaalikasvatusta nykyistä laajemmaksi ja monipuolisemmaksi. Tavoitteena oli tarjota työntekijöille ammatillinen työväline seksuaalisuuden käsittelemisen helpottamiseksi. Tehtävänä syntyi opas, jonka avulla voidaan käsitellä seksuaali-identiteettiä nuorten kanssa. Oppaan sisältö

rakentui teemahaastatteluista nousseiden toiveiden pohjalta koostuen teoriaosuudesta, sanastosta, harjoitteista ja hyödyllisistä nettisivustoista.

Seksuaalisuutta voidaan käsitellä identiteetin ja minäkuvan osina. Murrosiässä korostuu identiteetin ja minäkuvan pohtiminen, sillä sen aikana keho muuttuu lapsesta aikuiseksi. Laadukkaalla seksuaalikasvatuksella pystytään vähentämään kiusaamista ja syrjimistä sekä lisäämään suvaitsevaisuutta. Se antaa myös hyvinvointia ja terveyttä edistävän kokemuksen siitä, että nuori on oikeutettu hallittuun sekä positiiviseen seksuaalisuuteen. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 16–17, 21, 79.) Seksuaalisuus on aiheena laaja, joten päädyimme rajaamaan teeman seksuaali-identiteettiin ja sen käsittelyyn. Koemme, että koulun seksuaalikasvatuksessa tämä tema voi helposti jäädä vähemmälle käsittelylle, joten halusimme tarjota työntekijöille työvälinettä siihen, että kyseistä teemaa olisi helpompi käsitellä muun seksuaalisuuden käsittelyn lomassa. Näemme, että aihe on tärkeä, koska minäkuvan ja identiteetin pohtiminen on isossa roolissa murrosikäisillä. Tässä vaiheessa korostuu turvallisen aikuisen antama seksuaalikasvatus sekä tuki ja ohjaus.

Seksuaalikasvatus on kytketty yläkoulussa terveystietoon. Muidenkin oppiaineiden yhteydessä olisi tärkeää käsitellä seksuaalisuuskysymyksiä, sillä murrosiän muutokset ajoittuvat usein yläkouluikään. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Cacciatoren (2006) mukaan seksuaalisuuden kehittyminen on asteittaista ja se tapahtuu yksilön fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen kehityksen osina sekä rinnalla. Seksuaalisen kehityksen tulisikin kulkea muun kehityksen ja kasvun ohessa, eikä seksuaalikasvatuksen tulisi olla irrallaan muusta kasvatuksesta. (Cacciatore 2006, 205.) Toivoimme, että opas herättäisi keskustelua työntekijöiden keskuudessa sekä saisi pohtimaan seksuaalikasvatuksen tärkeyttä koulu maailmassa. Opetuksessa ei välttämättä pystytä käsittelemään kaikkia seksuaalisuuden teemoja samalla laajuudella, mutta toivomme, että aiheesta keskustelu saattaisi herättää työntekijöitä pohtimaan, miksi juuri seksuaali-identiteettiteeman käsittely olisi tärkeää.

Monet eri palaset rakentavat sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin (Honkanen 2017, 301). Teemana seksuaalisuus on laaja, joten halusimme pilkkoa sitä osiin

ja nostaa sieltä esille mielestämme helposti taka-alalle jäävän tärkeän teeman. Seksuaali-identiteettiä ei voida käsittää vain yhdeksi irralliseksi seksuaalisuuden osaksi vaan siihen linkittyy monia seksuaalisuuden teemoja, jotka kietoutuvat yhteen. Etenkin nuoren kasvukuukausien ja -vuosien aikana nuori tarvitsee paljon tukea ja vastauksia minäkuva- ja identiteettikysymyksiin (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 81). Vaikka itsetuntoa tai minäkuvaa käsitelläänkin viitekehyksessä itsenäisinä teemoina, ne liittyvät vahvasti seksuaali-identiteettiin ja sen rakentamiseen sekä ovat iso ja tärkeä osa sitä. Mielestämme olisi hyvä pystyä tarjoamaan nuorille turvallinen ilmapiiri oman seksuaali-identiteetin tutkimiseen. Tällä mahdollistettaisiin seksuaali-identiteetin kokonaisvaltainen rakentuminen. Väärä tieto seksuaalisuudesta voi johtaa epätoivottuihin lopputuloksiin, ja siitä syystä tähän oppaaseen on koottu ajankohtaista tietoa, jotta työntekijät pystyisivät paremmin huomioimaan seksuaalisuuden monipuolisemman läpikäymisen. Ajankohtaisen tiedon avulla sekä työntekijät että nuoret pystyvät käyttämään asioista niiden oikeita termejä.

Seksuaalikasvatusta suunniteltaessa tulisi varata tarpeeksi aikaa itsetunnon, minäkuvan sekä identiteetin pohtimiseen, koska siinä korostuvat moninaisuuden ja erilaisuuden sietämisen oppiminen (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 79). Matikaisen (2008) mukaan oleellista on pohtia myös internetin tarjoamia rakennuspalkkoja identiteetille. Nettiä ja mediaa voidaan pitää arveluttavina paikkoina identiteetin tuottamiseen, mutta netti myös luo käyttäjille identiteetin rakentamiselle kokonaan uuden maailman, ja sitä pidetään identiteetin tuottamisen uutena muotona. (Matikainen 2008, 82.)

Nykypäivänä sosiaalinen media on suuressa roolissa nuorten arjessa ja vaikuttaa näin omalta osaltaan nuorten identiteetin rakentumiseen. Tämän vuoksi koimme tärkeäksi avata sosiaalista mediaa niin raporttimme teoreettisessa viitekehyksessä kuin oppaan teoriaosuudessa. Sosiaalinen media myös luo jatkuvasti malleja liittyen esimerkiksi ulkonäköön, joten nuorten itsetunto ja minäkuva ovat jatkuvan paineen alla. Nuoret voivat joutua ristiriidan keskelle, jos median tarjoama malli ei sovi yhteen oman identiteetin kanssa. Nuorille pitäisi opettaa myös erilaisuuden ja oman itsensä hyväksymistä. Lisäksi nettialustat mahdollistavat vuoro-

vaikutuksen käymisen anonyymisti tai nimimerkkien takaa, mikä puolestaan tekee helpoksi sellaisen käyttäytymisen, jota ei välttämättä tapahtuisi kasvokkain. Tämän vuoksi nuorille on tärkeä opettaa oikeanlaista käyttämistä netissä. Nuoria onkin syytä opastaa tunnistamaan myös nettiin ja nimimerkkien taakse piiloutuvia vaaroja.

Nuoren identiteetin kehittymiseen voivat vaikuttaa sosiaalisen median lisäksi myös mahdolliset traumatisoivat kokemukset. Seksuaalisuuden loukkaaminen on esimerkki traumatisoivasta kokemuksesta, koska siinä loukataan yksilön koko ihmisyyttä. Henkilö ei välttämättä uskalla pyytää tai hakea apua, koska seksuaaliväkivalta aiheuttaa usein uhrissa häpeän tai syyllisyyden tunteita, jolloin kynnys avun hakemiseen kasvaa. Väkivallan uhriksi joutumisen erityisessä riskissä ovat sateenkaarinuoret sekä vammaiset lapset ja nuoret. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020a.) Nuoren on tärkeää oppia itse suojaamaan sekä arvostamaan omaa seksuaalisuuttaan ja kehoaan (Cacciatore 2006, 224). Yksilön kokema seksuaalinen väkivalta ja häirintä vaikuttavat kokonaisvaltaisesti hänen seksuaalisuuteensa ja sen kokemiseen. Tämän vuoksi olisi tärkeä oppia tunnistamaan seksuaaliväkivallan eri muotoja, ja samalla estää sen toteutumista.

Oppaassa on avattu sanasto-osuudessa seksuaalista väkivaltaa, ja aiheeseen on myös liitetty muutamia harjoitteita, jotta työntekijät osaisivat auttaa nuoria tunnistamaan paremmin seksuaaliväkivallan eri muotoja. Seksuaalikasvatuksessa olisi myös tärkeää huomioida sateenkaarinuoret ja erityisryhmät, jotta heidänkin seksuaalikasvatuksensa olisi kokonaisvaltaista. Esimerkiksi grooming eli netissä tapahtuva häirintä luetaan myös osaksi seksuaaliväkivaltaa. Groomingin ennaltaehkäisemiseksi tulisi lisätä niin aikuisten kuin lasten tietoisuutta seksuaaliväkivallan ja seksuaalisen häirinnän ja houkuttelun eri muodoista (Pelastakaa Lapset 2020). Tämän vuoksi olemme käsitelleet niin seksuaaliväkivaltaa kuin myös netissä tapahtuvaa häirintää, koska niiden kaikki muodot eivät välttämättä ole niin tuttuja käsitteitä.

Suontausta (2006) tutki seksuaalisuusteemojen käsittelyä yläasteen terveystiedon oppikirjoissa. Tutkimuksesta ilmeni, että biologinen ulottuvuus painottuu fyy-

sisessä seksuaalisuudessa vahvasti ja että seksuaalisuus nostetaan esille pääasiassa fyysisenä ominaisuutena. Psykykkisen ulottuvuuden käsittely, jossa keskitytään tunteisiin, on biologista ulottuvuutta vähäisempää. (Suontausta 2006, 5, 68–69.) Meille itsellemme on jäänyt peruskoulusta samanlainen kokemus, ja osittain tästä kokemuksesta lähti ajatus työmme idealle. Halusimme, että työ painottuisi psykykkisen puolen käsittelyyn seksuaali-identiteetin teemasta käsin. Suontaustan tutkimus tukee opinnäytetyömme ajatusta siitä, miten koulumaailmaan pitäisi saada seksuaaliterveyden opetuksen lisäksi myös muut seksuaalisuuden teemat mukaan.

Amerikkalaisen lastenlääkäreiden akatemian (2016) tekemässä kliinisessä tutkimuksessa painotettiin opettajien omien seksuaalisuuteen liittyvien ennakkoluulojen huomioon ottamista. Opettajien tulisi arvostaa sitä, kuinka oppilaiden erilaiset taustat ja kokemukset voivat vaikuttaa oppilaiden henkilökohtaisiin vakaumuksiin, arvoihin ja tietoon seksuaalisuudesta. (American Academy of Pediatrics 2016, 1, 5.) Mäkinen & Teikari (2013) ovat puolestaan tutkineet opettajien valmiuksia opettaa seksuaalikasvatusta. Tästä tutkimuksesta ilmeni, että opettajat kokivat koulutuksessa saamansa valmiudet seksuaalikasvatuksen opettamiseen riittämättömäksi. Opettajat kokivat haastavina opetettavina aiheina muun muassa seksin, sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisuuden ilmentämisen. Haasteellisina aihealueina nousivat esiin myös intohimo, intimitetti sekä parisuhde ja siihen liittyvät kulttuuriset tekijät. (Mäkinen & Teikari 2013, 66–67.)

Mäkisen & Teikarin tutkimuksesta ilmenee opettajien kokemat haasteet esimerkiksi sukupuoli-identiteetin, intimitetin ja seksin käsittelyssä. Vaikka ne voivat olla aiheina haastavia käsiteltäviä nuorten kanssa, ne vaikuttavat myös nuoren seksuaali-identiteetin rakentumiseen ja muokkautumiseen. Työntekijänä olisi tärkeää nostaa esille ja tunnistaa haastaviksi koetut aiheet, jotta myös niistä osattaisiin keskustella nuorten kanssa. Oppaan tavoitteena on toimia työvälineenä, joka tukisi seksuaalikasvatuksen opetusta koulumaailmassa ja helpottaisi seksuaalisuuden teemojen monipuolista käsittelyä. Seksi ja siihen liittyvät aiheet voivat olla myös aikuisille arkoja ja vaikeita aiheita ottaa puheeksi. Tämän vuoksi halusimme helpottaa näiden aiheiden läpi käymistä erilaisten harjoitteiden avulla,

joista työntekijät pystyvät helposti valikoimaan ja muokkaamaan omaan työskentelyynsä sopivimmat.

Kuusela (2016, 6–7) on tutkinut sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ajatuksia koulun seksuaalikasvatuksesta. Seksuaalivähemmistönuoret pitivät seksuaalivalistustunteja pääosin epämukavina sekä turhauttavina, koska kokivat itsensä näkymättömiksi tunneilla, sillä seksuaalivalistustuntien koettiin olevan suunnattu pelkästään valtaväestölle. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden käsittely opetuksessa oli olematonta. Nuoret toivat ilmi, että seksuaalikasvatuksessa käsiteltiin vain heteroiden välistä seksiä sekä vetovoiman tuntemuksia pelkästään miehen ja naisen välillä. (Kuusela 2016, 38–39, 42.) Oppaan sanasto-osuudessa on selitetty kattavasti sateenkaaritermistöä tasa-arvoisuuden turvaamiseksi. Sanaston tarkoituksena on lisätä niin työntekijän kuin oppilaiden täsmällistä tietoutta termistöstä. Tällöin kaikki puhuvat samoista asioista niiden oikeilla nimillä. Oppaassa on myös esimerkiksi harjoitteita, joissa pohditaan, toteutuvatko seksuaalioikeudet tasa-arvoisesti kaikilla ihmisillä tai ihmisryhmillä. Tällaisten harjoitteiden tarkoituksena on herätellä pohtimaan ja miettimään, että vielä nykypäivänäkään tasa-arvoinen kohtelu ei välttämättä vielääkään toteudu kaikkien ihmisryhmien kohdalla. Harjoitteissa on myös kysymyksiä liittyen mediaan ja sen välittämään kuvaan seksuaalisuudesta, joita on hyvä pohtia nuorten kanssa.

11 Pohdinta

Oppimisprosessissa on tärkeää arvioida opinnäytetyön kokonaisuutta. Arvioinnin kohteena ovat työn idea, teoreettinen viitekehys, tavoitteet sekä työn sisältö ja ulkoasu. Tärkeää on myös arvioida muutosten syitä ja seurauksia, koska kaikkia tavoitteita ei välttämättä pystytä saavuttamaan eikä alkuperäistä suunnitelmaa pystytä välttämättä noudattamaan. Työssä on hyvä arvioida myös toteutustapaa, prosessin raportointia ja kieliasua. (Vilkka & Airaksinen 2003, 154, 157–159, 161.)

Opinnäytetyömme raportoinnin prosessi lähti liikkeelle ideasta, jota seurasi seksuaalisuuteen liittyvään teoriaan tutustuminen. Teoreettisessa viitekehyksessä käytimme monipuolisesti ajankohtaisia lähteitä, joiden avulla avasimme seksuaalisuuden teemoja ja seksuaalikasvatusta. Seksuaalisuudessa tarkastelimme seksuaalioikeuksia sekä seksuaalista väkivaltaa ja häirintää. Nostimme myös käsiteltäväksi aiheeksi seksuaali-identiteetin, johon liitimme itsetunnon, minäkuvan ja sosiaalisen median tarkastelun. Seksuaalikasvatuksen lisäksi käsitelimme seksuaalikasvatuksen standardeja ja eettisiä periaatteita sekä seksuaalikasvatusta koulussa. Tarkastelimme myös erilaisia tutkimuksia seksuaalisuuteen ja seksuaali-identiteettiin liittyen. Tavoitteenamme oli perehtyä tietoperustaan mahdollisimman monipuolisesti hyödyntäen eri lähteitä. Nettilähteissä tieto on usein tuoreempaa, ja sitä on helpompi päivittää. Hyödynsimme niin teoriakirjallisuutta kuin nettilähteitä, mikä mahdollisti meille tiedon kriittisen tarkastelun peilaamalla uudempaa tietoa vanhaan. Kuitenkin nettilähteiden kohdalla oli kiinnitettävä huomiota tarkemmin lähdekriittisyyteen sekä osattava poimia oikea ja tarpeellinen tieto informaatiomassasta.

Työn raportoinnissa olemme tavoitelleet asiatekstin tyyliä niin kieleltään kuin ulkoasultaan. Yhdeksi haasteeksi kirjoittamisessa koimme oman tekstin tuottamisen ja pitäytymisen asiatekstityylissä. Olemme kuitenkin kirjoitustyyleitämme samantyyllisiä kirjoittajia, joten tekstistä oli helppoa saada yhtenäinen kokonaisuus. Emme tunnistaneet edes, mikä teksti on omaa ja mikä toisen kirjoittamaa. Kun tekstin kirjoitustyyli ei vaihtelee, mahdollistuu lukijalle tekstin selkeys ja johdonmukaisuus, mikä helpottaa tekstin seuraamista. Tavoittelimme ulkoasussa niin kappaleiden kuin virkkeiden ja lauseiden yhtenäistä pituutta ja rakennetta.

Konstruktivistisessä mallissa tarkistusvaihe sisältyy kaikkiin prosessin vaiheisiin. Siinä on tarkoitus arvioida yhdessä valmistunutta tuotosta sekä tarvittaessa palauttaa se takaisin työstövaiheeseen. (Salonen 2013, 18.) Opinnäytetyöhömmme valikoitunut konstruktivistinen malli mahdollisti prosessin muokkaamisen. Vallitsevan maailmantilanteen takia jouduimme muuttamaan opinnäytetyön toteutus tapaa jo alkuvaiheessa. Alkuperäisenä suunnitelmanamme oli käydä pitämässä työpajoja Pyhäselän koululla, joissa olisimme käsitelleet nuorten kanssa seksu-

aali-identiteettiä. Keväällä 2020 päädyimme kuitenkin vaihtamaan idean oppaaseen, sillä ei ollut varmuutta onnistuisiko työpajojen pitäminen syksyllä. Konstruktivistinen malli mahdollisti myös oppaan muokkaamisen teemahaastatteluista ja palautteista nousseiden uusien ideoiden perusteella.

Tavoitteen toteutumista on hieman hankalampi mitata, koska se vaatisi seurantajakson. Kuitenkin saamissamme palautteissa työntekijät mainitsivat, että opasta olisi helppo hyödyntää koulumaailmassa. Oppaan ulkoasun kuvittamista hankaloitti se, että emme kumpikaan kokeneet olevamme visuaalisesti lahjakkaita. Mietimme ulkopuolisen kuvittajan tai graafikon käyttöä, mutta hylkäsimme idean aikataulutuksen takia. Kuvittajan tai graafikon etsintään olisi saattanut kuluu aikaa, jolloin oppaan valmistuminen ja palautteen saaminen olisivat voineet viivästyä liikaa. Tästä syystä päädyimme kuvittamaan teoksen omia visuaalisia taitojamme käyttäen. Kuitenkin oppaan ulkoasusta saamamme palaute oli positiivista. Toinen palautteen antajista olisi toivonut enemmän kuvia, mutta oli muuten tyytyväinen oppaan visuaaliseen ilmeeseen. Pohdimme alussa kuvien käyttöä, mutta emme löytäneet kuvapankeista mielestämme oppaaseen sopivaa kuvamateriaalia. Tämän vuoksi päädyimme käyttämään kuvituksessa pelkästään kuvioita.

11.1 Luotettavuus ja eettisyys

Tieteellisessä tiedossa luotettavuus on merkittävä asia. Luotettavuuden tarkastelua peilataan tutkimusmenetelmiin, -tuloksiin ja -prosessiin. Kehittämistoiminnan luotettavuudessa tärkeintä on käyttökelpoisuus. Toiminnan yhteydessä syntyvän tiedon tulee olla hyödyllistä sekä todenmukaista. Kehittämistulosten perusteella voidaan tarkastella, onko tieto käyttökelpoista. Tämä tarkoittaa prosessin aikana syntyneiden tulosten hyödynnettävyyden tarkastelua. Kehittämistoiminnasta syntyneiden tuotosten ja aineistojen luotettavuuteen vaikuttaa myös kehittäjien sekä toimijoiden sitoutuminen. (Toikko & Rantanen 2009, 121, 124–125.) Luotettavuuden lisäämiseksi osallistimme toimeksiantajamme työntekijöitä teemahaastattelujen avulla. Osallistamisen kautta halusimme lisätä toimeksian-

tajan sitoutumista prosessiin. Samalla työntekijät saivat mahdollisuuden vaikuttaa oppaan sisältöön. Osallistamisessa korostui vapaaehtoisuus, ja oli hienoa, että haastatteluvastauksista näkyi työntekijöiden oma aktiivisuus prosessia kohtaan. Luotettavuutta lisää myös lupa-asioiden hoitaminen. Tutkimusluvan ja haastateltavien yhteystiedot saimme Pyhäselän koulun rehtorilta.

Useilla yksinkertaisilla asioilla, jotka tulisi ottaa huomioon opinnäytetyön aloittamisen vaiheessa, pystytään lisäämään tutkimuksen luotettavuutta. Dokumentaatio on yksi oleellisimmista asioista, mikä nostaa työn uskottavuutta. Kaikki ratkaisut sekä valinnat eri vaiheissa tulee perustella. Päiväkirjan pitäminen kaikesta toiminnasta on kannattavaa kirjoittajalle. Aina tulee kirjata syyt sekä perustelut, kun valitaan tutkinta-, tiedonkeruu- sekä analysointimenetelmiä. Nämä mahdollistavat arvioitavuuden menetelmille ja samalla koko työlle. Tämä osoittaa myös sen, että menetelmiin on perehdytty etukäteen ja ymmärretään niiden soveltuvuus erilaisiin tutkimusilmiöihin. (Kananen 2010, 69.) Edetessämme prosessin eri vaiheissa teimme samanaikaisesti raportointia. Käytimme myös dokumentoinnissa apuna ideapapereita, joihin kirjasimme prosessin aikana syntyneitä ajatuksia, tunteita ja huomioita. Menetelmävalinnoissa käytimme perusteluina ajankohtaista teoretietoa eri lähteistä. Lisäksi perustelimme opinnäytetyömme teoreettisen viitekehyksen sekä kyseiset menetelmävalinnat monipuolisesti sekä toimme tavoitteen ja tarkoituksen selkeästi ilmi.

Teoreettisen viitekehyksen tulee rakentua oman alan kirjallisuudesta. Tarjolla on usein monenlaista lähdeaineistoa, joten lähteitä tulisi käyttää harkiten, ja suhtautua kriittisesti eri lähteisiin. Lähdeaineistoa voi arvioida tiedonlähteen tunnettuuden ja auktoriteetin sekä lähteen laadun ja iän perusteella. Luotettava lähde on yleensä tuore ja ajankohtainen, ja sen on laatinut tunnettu asiantuntija. Monesti tutkimustieto muuttuu nopeasti, joten on suositeltavaa valita mahdollisimman tuoreita lähteitä. Lähteiden laatu on tärkeä asia, joten olisi hyvä käyttää ensisijaisia lähteitä eli alkuperäisiä julkaisuja. Toissijaisissa lähteissä tieto voi muuttua, sillä ne ovat tulkintoja ensisijaisista lähteistä. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 72–73, 154.) Opinnäytetyömme luotettavuutta lisäävät useat eri lähteet sekä tutkimukset. Vaikka seksuaalikasvatus on ajankohtainen aihe, seksuaali-identiteet-

tiin keskittyviä tutkimuksia oli suppeasti. Muuta lähdeaineistoa löytyi monipuolisesti, mutta monet teorialähteet olivat yllättävän vanhoja. Pyrimme kuitenkin käyttämään mahdollisimman uutta lähdeaineistoa, jotta saisimme ajankohtaista tietoa. Lähdeviittausten avulla pystyimme erottelemaan selkeästi oman pohdinnan teorialähteistä.

Eettisyyttä lisää lähteiden kriittinen tarkastelu. Ennen kehittämistoiminnan aloittamista on oleellista miettiä huolellisesti aiheen valinnan ja toiminnan kohdentamisen eettisyyttä. Kehittämistoiminnan tulee huomioida tasa-arvioinen ja yhdenvertainen kohtelu. (Heikkilä, Jokinen & Nurmela 2008, 44.) Ilmonen ja Korhonen (2015, 7) mainitsevat, että seksuaalioikeuksien toteutuminen turvataan lainsäädännöllä, ja esimerkiksi Suomen perustuslaissa (731/1999) puolletaan tasa-arvon toteutumista. Laki edellyttää, että myös seksuaalikasvatuksen tulee olla tasa-arvoista. Saimme oppaassa huomioitua tasa-arvoisuuden toteutumista yksinkertaisilla ja pienillä asioilla. Käytimme neutraaleja termejä, kuten esimerkiksi korvasimme termin ”sukupuolitauti” ”seksitauti” sanalla ja puhuimme kumppaneista, emme niinkään tyttö- ja poikaystäväistä. Sanasto-osuudessa huomioimme kattavasti aihepiirin termistön.

Pohdimme myös eettisyyden toteutumista teemahaastattelujen kohdalla. Seksuaalisuus voi olla aiheena arka, joten painotimme saatekirjeessä vastaamisen olevan täysin vapaaehtoista. Toimimme alusta asti myös ilmi, että haastattelut tehdään vain opinnäytetyötämme varten ja haastatteluvastauksia käytetään nimettöminä. Näiden keinojen avulla toivoimme, että saisimme mahdollisesti aiheesta laajempia ja syventyneempiä vastauksia. Koska haastatteluun valikoituneet henkilöt toimivat eri työtehtävissä, emme pystyneet esittelemään haastatteluvastauksia raportissa tarkemmin. Näin pystyimme säilyttämään vastaajien anonymiteetit, eikä vastauksista voinut näin ollen päätellä, mikä on vastaajan työtehtävä ja tätä kautta identifioimaan henkilön.

11.2 Oppimiskokemukset ja ammatillinen kasvu

Opinnäytetyö oli meille kummallekin ensimmäinen pitkälle aikajaksolle sijoittuva kirjoitusprosessi ja aluksi olikin haastavaa orientoitua prosessin pitkäkestoisuuteen. Mietimme paljon opinnäytetyötämme ohjaavan mallin valintaa ja lopulta päädyimme konstruktivistiseen malliin. Malli palveli hyvin työtämme sekä omaa oppimistamme. Se mahdollisti jatkuvan tekstin työstämisen ja aikaisempiin teksteihin palaamisen sekä niiden pohtimisen. Tämän kautta pystyimme syventämään omaa oppimistamme ja kehittämään tekstinmuokkaus- ja kirjoittamistaitojamme.

Opinnäytetyön prosessin aikana tapahtuvaan ammatilliseen kasvuun liittyy kyky yhdistää teoretietoa ja käytännöllistä ammatillista taitoa. Siihen kuuluu ajanhallinnan, suullisen ja kirjallisen ilmaisemisen, kokonaisuuksien hallinnan sekä yhteistyön kehittäminen. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 159–160.) Opinnäytetyöprosessin aikana opimme paljon seksuaalisuuden teemoista ja seksuaalikasvatuksesta. Aihe oli meille molemmille mielenkiintoinen ja oli hienoa huomata, miten hyvin ideamme otettiin vastaan toimeksiantajan puolelta. Koimme aiheen merkitykselliseksi, koska omien kokemuksiemme pohjalta olisimme kaivanneet yläkouluikäisenä opetuksessa enemmän painotusta seksuaali-identiteettiin.

Prosessin myötä opimme lisää soveltamisesta ja suunnitelman muokkaamisesta. Alun perin meidän oli tarkoitus järjestää vuorovaikutuksellisia työpajoja, joissa olisimme käyneet nuorten kanssa läpi seksuaali-identiteettiä. Jouduimme kuitenkin vaihtamaan toteutustavan työpajoista oppaaseen. Olisimme halunneet osallistaa nuoria tuotoksen teossa esimerkiksi haastattelujen avulla, jotta olisimme saaneet selville nuorten näkökulman siitä, mistä he kokevat tarvitsevansa lisää tietoa. Tämä olisi kuitenkin ollut liian aikaa vievää aikataulumme rajoissa, koska siihen olisi täytynyt pyytää erikseen luvat nuorten vanhemmilta. Etäopetuksen ja vallitsevien rajoitusten puitteissa emme keksineet haastattelun tilalle muuta keinoa, miten olisimme voineet osallistaa nuoria.

Alkuperäisen suunnitelman muuttaminen tuntui aluksi vaikealta, mutta eri vaihtoehtoja pohdittuamme löysimme toisenlaisen toteutuskeinon ideallemme. Halusimme, että työ palvelisi mahdollisimman paljon toimeksiantajaamme, joten työntekijöiden osallistaminen oli alusta asti tärkeää. Halusimme kuulla heidän ideoitaan ja mielipiteitään, jotta saisimme luotua heidän tarpeitansa ja toiveitansa vastaavan työvälineen. Jouduimme myös paljon miettimään, miten toteutamme osallistamisen nykyisessä maailmantilanteessa, ja pääsimme kokeilemaan uusia menetelmiä. Teemahaastattelut oli alun perin tarkoitus suorittaa kasvotusten, mutta päädyimme kokeilemaan sähköpostihaastattelua. Koimme sähköisen vuorovaikutuksen perinteistä kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta haastavammaksi, koska se oli hyvin aikaa vievää eikä siinä syntynyt samanlaista vuorovaikutusta kuin face-to-face haastatteluissa yleensä. Sähköinen haastattelu kuitenkin mahdollisti kummallekin osapuolelle kysymysten sekä vastausten harkinnan ja miettimisen, mutta toisaalta pidensi haastattelun aikajaksoa.

Aikataulussa pysymisen koetaan olevan suurin ongelma opinnäytetyötä tehdessä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 160). Meillä ei syntynyt aikataulutuksen kanssa suuria ongelmia. Alussa sitä suunnitellessamme meidän piti ottaa huomioon, että toinen miestä suoritti opinnäytetyöprosessin aikana kolmen kuukauden harjoittelujakson ulkomailla. Myös keväällä 2020 aikataulutukseemme tuli hieman muutoksia, koska kaikki kirjastot suljettiin. Tämän vuoksi jouduimme jättämään teoreettisen viitekehyksen rakentamisen hetkeksi kesken. Myös kesätyöt veivät suunniteltua enemmän aikaa, mutta onnistuimme kuitenkin pysymään aikataulussa opinnäytetyömme kanssa.

Muuttuneen maailmantilanteen ja siitä aiheutuneiden muutosten vuoksi epävarmuuden sietäminen nousi tärkeään rooliin. Epävarmuutta koimme etenkin suunnitteluvaiheessa, koska meidän piti miettiä vaihtoehtoisia toteutustapoja ideallemme. Vaikka saimme suunniteltua yhdessä toimeksiantajamme kanssa meille uuden toteutustavan, mietimme silti paljon toteutuksen onnistumista. Epävarmuuden tunnetta lisäsivät myös ajatukset siitä, miten vuorovaikutus toimeksiantajan kanssa tulisi toteutumaan. Onneksemme kuitenkin huomasimme, että näistä ei koitunut ongelmia vaan vuorovaikutus tapahtui onnistuneesti sähköpostitse.

Reflektoimme työtämme läpi opinnäytetyöprosessin niin itsenäisesti kuin yhdessäkin. Tämä mahdollisti meille työtä ohjaavien tekijöiden sekä tavoitteiden tarkastelun. Näin pitkässä kirjoitusprosessissa nousi esille paljon pohdintoja sekä tunteita, joita oli hyvä käydä parin kanssa yhdessä läpi. Parilta saama tuki, ymmärrys ja kannustaminen olivat tärkeässä roolissa. Vuorovaikutuksemme oli rehellistä ja avointa, mikä loi avoimen ilmapiirin sekä teki yhteistyöstä helppoa. Koska aihe oli molemmille mielenkiintoinen, saimme aikaan paljon keskusteluja ja pohdintoja, jotka auttoivat meitä syventymään aiheen ympärille. Parityöskentely mahdollisti myös toiselta oppimisen sekä molempien vahvuuksien hyödyntämisen ja yhteensovittamisen.

11.3 Hyödynnettävyys ja jatkokehitys

Näemme opinnäytetyömme olevan hyödyllinen ja käyttökelpoinen. Koemme, että opasta pystyisivät hyödyntämään toimeksiantajamme lisäksi myös muiden koulujen työntekijät. Opas olisi mahdollista laittaa jakoon myös muille nuorten kanssa työskenteleville tahoille. Hyödynnettävyyttä lisää oppaan monipuolinen käyttö. Opas mahdollistaa työntekijöille oppaan hyödynnettävyyden siinä laajuudessa, mitä kukin työntekijä kokee tarvitsevansa. Oppaan harjoitteita voi käyttää sellaisenaan tai niitä on helppo muokata tilanteiden mukaan. Harjoitteiden joustavuus mahdollistaa niiden muokkaamisen myös vastaamaan erilaisten erityisryhmien tarpeisiin.

Seksuaalisuus on käsitteenä laaja, ja se pitää sisällään monia eri ulottuvuuksia, joten tuotoksemme jatkokehitysideoita on paljon. Jatkossa pystyisi tutkimaan, onko oppaasta ollut hyötyä ja miten sitä on käytännötyössä hyödynnetty. Opasta ja sen sisältämiä harjoitteita on mahdollista laajentaa erilaisilla menetelmillä, esimerkiksi kuvatyöskentelyn, musiikin tai draaman avulla. Seksuaalikasvatus ei nojaa pelkästään koulun työntekijöiden vastuuseen, joten nuorten vanhemmille pystyisi tekemään tietopakettien tai aiheen voisi ottaa esille esimerkiksi vanhempainilloissa. Näin saataisiin osallistettua myös vanhempia, ja seksuaalikasvatuksesta tulisi entistä kokonaistavaltaisempaa ja yhtenäisempää, kun koulu

ja koti tekisivät yhteistyötä. Oppaan teemoja on esitetty laajasti mutta tiiviisti. Jatkokkehityksenä tässä voisi olla painotus vain yhteen teemaan kerrallaan. Oppaan aihealueista ja harjoitteista pystyisi suunnittelemaan esimerkiksi valmiita tuntikonaisuuksia, joissa esimerkiksi käytäisiin tarkemmin läpi vain yhtä tiettyä teemaa harjoitteiden avulla.

Suurimmalla osalla nuorista sosiaalinen media on arjessa isossa roolissa. Sitä olisi kannattavaa hyödyntää yhdistämällä se selkeämmin ja näkyvämmiin seksuaalikasvatukseen nuorten mielenkiinnon herättämiseksi. Nuoria pystyisi myös osallistamaan oppaan tekemiseen, minkä avulla saataisiin oppaaseen näkyviin nuorten näkökulma. Lisäksi jatkossa oppaan voisi tehdä sellaiseen muotoon, jonka nuori voisi halutessaan viedä kotiin, jolloin sitä pystyisi käymään yhdessä läpi huoltajan tai muun turvallisen aikuisen kanssa.

Lähteet

- Airaksinen, T. 2009. Toiminnallisen opinnäytetyön kirjoittaminen. <https://www.slideshare.net/TiinaMarjatta/toiminnallinen-opinnytetytekstin>. 11.4.2020.
- American Academy of Pediatrics. 2016. Sexuality Education for Children and Adolescents. <https://pediatrics.aappublications.org/content/pediatrics/138/2/e20161348.full.pdf>. 31.8.2020.
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2008. Seksiä vaatteet päällä. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Cacciatore, R. 2006. Seksuaalisuus eri ikäisillä. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L. & Kaimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 203–237.
- Federal Centre for Health Education. 2010. Standards for Sexuality Education in Europe. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/WHO_BZgA_Standards_English.pdf. 2.11.2020.
- Heikkilä, A., Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen –avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Honkanen, N. 2017. Onnelliseksi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Ihmisoikeusliitto. 2020. Seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet. Ihmisoikeudet.net. <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/seksuaalioikeudet/>. 12.9.2020.
- Ilmonen, K. & Korhonen, E. 2015. Seksuaalioikeudet. Väestöliitto. Helsinki: Nord Print Oy. https://www.vaestoliitto.fi/@Bin/5048510/va%CC%88esto%CC%88liitto_seksuaalioikeudet_web.pdf. 23.9.2020.
- Joensuu. 2020. Pyhäselän koulu. <https://www.joensuu.fi/pyhaselankoulu>. 14.4.2020.
- Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kauppila, R. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot: vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WS Bookwell Oy.
- Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. Seksuaalisuuden portaat. Helsinki: Grano Oy.
- Kuusela, M-M. 2016. Koulu- ja seksuaalikasvatus sateenkaaren väreissä. Kasvatustiede. Pro gradu- tutkielma. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/48950/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201602261711.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 30.9.2020.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut: sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. 609/1986.
- Matikainen, J. 2008. Verkko kasvattajana. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mäkinen, A. & Teikari, K. 2013. Luokanopettajien valmiudet seksuaalikasvatukseen. Kasvatustiede. Pro gradu -tutkielma.

- <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/84953/gradu07016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 13.4.2020.
- Nissinen, J. 2012. Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. (toim.) Saanko olla totta? Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 11–32.
- Nordic Association for Clinical Sexology. 2011. NACS Code of ethics. <http://www.nacs.eu/index.php?1,44>. 12.4.2020.
- Nordic Association for Clinical Sexology. 2020. NACS. <http://www.nacs.eu/>. 12.4.2020.
- Pelastakaa Lapset. 2020. Grooming. <https://www.pelastakaalapset.fi/kehittamis- ja-asiantuntijatyo/lasten-suojelu-ja-nettivilje/grooming/>. 16.10.2020
- Raatikainen, E., Rahikka, A., Saarnio, T. & Vepsä, P. 2019. Ammattina sosio- nomi. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Rikoslaki. 39/1889.
- Ruuhilahti, S. & Åhman, S. 2018. Seksuaalikasvatus ja eettiset ohjeet. Teok- sessa Harviainen, J.T., Kontula, O. & Viikka, H. (toim.). Seksologinen aikakausikirja 3(1). Helsinki: Suomen Seksologinen Seura ry, 35–37. https://seksologinenseura.fi/wp-con- tent/uploads/2018/04/SA3_Ruuhilahti_layouted_F.pdf. 12.4.2020.
- Salonen, K. 2012. Kehittämistoiminnan konstruktivistinen malli. Teoksessa Hau- tala, T., Ojalehto, M. & Saarinen J. (toim.) Työelämää kehittämässä. Tampere: Juvenes Print Oy, 22–31. <http://julkaisut.tur- kuamk.fi/isbn9789522162625.pdf>. 25.9.2020.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäyte- työhön. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. 11.4.2020.
- Salonen, M. 2008. Mitä seksuaali-identiteettejä käsittelevissä keskusteluissa ta- pahtuu? Teoksessa Lahikainen, A., Punamäki, R-L. & Tamminen, T. (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: WSOY, 266–279.
- Sandberg, T. 2010. Mistä halu syntyy? Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Santalahti, T. 2017. Sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautunei- suus. Duodecim. <https://www.koulunerveyskirjasto.fi/aihe/seksi/seksuaalisuuden-monimuotoisuus>. 6.11.2020.
- Santalahti, T. 2018. Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys. Duodecim. <https://www.koulunerveyskirjasto.fi/aihe/opettajalle-ja-opiskeluhoul- lolle/opettajan-opas-nuorten-seksuaalisuus-ja-seksuaaliterveys>. 28.9.2020.
- Suomen perustuslaki. 731/1999.
- Suontausta, J. 2006. Seksuaalikasvatus yläkoulun terveystiedon oppikirjoissa. Sosiaalityö. Pro gradu-tutkielma. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/93521/gradu01088.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 12.4.2020.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Yläluokilla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/seksuaalikasvatus/perusopetus/ylaluokilla. 29.9.2020.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Seksuaalikasvatus. Terveiden ja hyvin- voinnin laitos. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tu- eksi/seksuaalikasvatus. 12.4.2020.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020a. Seksuaaliväkivalta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tu-eksi/vakivallan-ehkaisy/seksuaalivakivalta. 18.10.2020.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020b. Tasa-arvosanasto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>. 18.10.2020.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Väestöliitto. 2020. Internet ja sosiaalinen media. <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/turvallisuus/media/>. 16.10.2020.
- Yhdenvertaisuuslaki. 1325/2014.

Sähköpostihaastattelun saatekirje

Hei,

olemme Karelia-ammattikorkeakoulun kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita. Toteutamme opinnäytetyötä yhteistyössä Pyhäselän koulun kanssa ja tarkoituksenamme on kehittää koulun seksuaalikasvatusta monipuolisemmaksi ja nykyistä laajemmaksi huomioiden seksuaalisuuden eri osa-alueet. Tavoitteenamme on tarjota ammatillista työvälinettä nuorten kanssa työskenteleville Pyhäselän koulun ammattilaisille seksuaalisuuden monipuoliseen läpikäymiseen. Opinnäytetyömme tehtävänä on luoda opas, jossa käsitellään seksuaali-identiteettiä. Oppaan pääteema painottuu seksuaali-identiteettiin sekä sen käsittelyyn nuorten kanssa, ja sen tarkempi sisältö määrittyy teemahaastattelujen pohjalta.

Haluaisimme haastatella sinua opinnäytetyötämme varten. Haastattelu on teemahaastattelu ja se suoritetaan sähköpostitse. Tämä tarkoittaa sitä, että vastaat alla oleviin kysymyksiin ja lähetät ne meille, jolloin voimme tehdä tarkentavia ja/tai lisäkysymyksiä. Käytämme haastattelujen tuloksia nimettömästi ja vastauksia käytetään vain ja ainoastaan oppaan tekoa varten. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista.

Jos sinulla ilmenee lisäkysymyksiä vastaamme mielellämme niihin!

Ystävällisin terveisin,

Ilona Koski ilona.koski@edu.karelia.fi

Emma Luukkanen emma.luukkanen@edu.karelia.fi

Sähköpostihaastattelun kysymykset

Teema 1: Seksuaalikasvatus

Miten seksuaalisuutta käsitellään nuorten kanssa?

Mihin seksuaalisuuden ulottuvuuksiin toivoisit painotusta? Miksi?

Millaisia välineitä tarvitset tai koet tarvitsevasi käsittelyn tueksi?

Teema 2: Seksuaali-identiteetti

Miten seksuaali-identiteettiä käsitellään nuorten kanssa ja käsitelläänkö sitä mielestäsi tarpeeksi?

Millaisia välineitä tarvitset tai koet tarvitsevasi käsittelyn tueksi?

Teema 3: Oppaan sisältö

Millaista sisältöä haluaisit oppaaseen?

Millainen olisi oppaan painotus?

Mitä toiveita sinulla on oppaalle?

Mitä muuta haluaisit tuoda esille?